

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

Управління індивідуальним кредитним ризиком в сучасних умовах

спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Студентки 2 курсу Соловей Інни Володимирівни

групи БС.м-01а

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ І. В. Соловей

Керівник к. е. н, доцент _____ Н. А. Дехтяр

Суми – 2021 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

Л.Л. Гриценко

(підпис)

«__» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студентки групи БС.м-01а ННІ БіЕМ

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Соловей Інни Володимирівни

Тема роботи: Управління індивідуальним кредитним ризиком в сучасних умовах

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від «__» _____ 2021 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи «__» _____ 2021 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

Розглянути економічну сутність індивідуального кредитного ризику банку, виокремити низку факторів, що впливають на його рівень.

Проаналізувати особливості діяльності українських банків на ринку кредитування протягом 2016-2020 рр.

Проаналізувати кредитний портфель АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр.

Запропонувати шляхи вдосконалення процесу управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах.

Дата видачі завдання: «__» _____ 2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____ Н. А. Дехтяр
(підпис)

Завдання прийнято до виконання «__» _____ 2021 р. _____ І. В. Соловей
(підпис)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи магістра
на тему
«Управління індивідуальним кредитним ризиком в сучасних умовах»
Соловей Інни Володимирівни

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Основною запорукою ефективного функціонування економіки країни є надійність банківського сектору. Одним з головних недоліків нинішньої банківської системи в нашій країні є те, що значна частина банків не можуть правильно оцінити свої кредитні ризики і в результаті чого проводять дуже ризикову політику управління індивідуальними кредитними ризиками. Тому важливим у сучасних умовах є запровадження такого механізму управління кредитним ризиком, який не лише відображає ключові особливості організації та здійснення кредитного ризик-менеджменту банку, а й має конкретний функціональний аспект, пов'язаний із його системною діяльністю щодо такого управління кредитним ризиком, яке дозволило б створити оптимальні умови для реалізації стратегічних цілей банківської установи.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення науково-методологічних підходів до визначення індивідуального кредитного ризику банку в сучасних умовах, факторів впливу на нього та його управління.

Об'єктом дослідження є процес управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах.

Предметом дослідження виступають теоретичні та методичні підходи до управління індивідуальним кредитним ризиком.

Основний результат роботи. У кваліфікаційній роботі було досліджено економічну сутність та види індивідуального кредитного ризику банку; охарактеризовано низка факторів, що впливають на рівень індивідуального кредитного ризику; розглянуто систему управління індивідуальним кредитним ризиком; проведено аналіз діяльності українських банків на ринку кредитування

протягом 2016-2020 рр.; виконана оцінка кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр. та окреслено головні недоліки у процесі управління індивідуальним кредитним ризиком.

Основний науковий результат роботи полягає у тому, що сформовано власне визначення поняття «індивідуальний кредитний ризик банку» як існуючого або ймовірного ризику для грошових надходжень і капіталу банку, який виникає унаслідок неспроможності сторони, яка взяла на себе зобов'язання, виконати умови фінансової угоди з банком; визначено ключові напрямки вдосконалення процесу управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах.

Ключові слова: індивідуальний кредитний ризик, управління кредитним ризиком, кредитний портфель, ринок кредитування.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 59 сторінках, з яких список використаних джерел із 62 найменувань. Робота містить 15 таблиць, 14 рисунків, а також 2 додатки.

Рік захисту роботи – 2021 рік.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Теоретико-методичні основи управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах.....	8
1.1 Індивідуальний кредитний ризик банку, сутність та класифікація його видів.....	8
1.2 Фактори, які здійснюють вплив на рівень індивідуального кредитного ризику банку.....	11
1.3 Система управління індивідуальним кредитним ризиком банківської установи	18
2 Аналіз управління індивідуальним кредитним ризиком у банках.....	21
2.1 Оцінка діяльності українських банків на ринку кредитування за 2016-2020 рр.....	21
2.2 Аналіз кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр.....	29
2.3 Шляхи вдосконалення процесу управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах	41
Висновки.....	49
Список використаних джерел.....	52
Додаток А Основні трактування «індивідуального кредитного ризику» вітчизняними науковцями.....	58
Додаток Б Організаційно-економічний механізм управління індивідуальним кредитним ризиком банку.....	59

ВСТУП

Основною запорукою ефективного функціонування економіки країни є надійність банківського сектору. Підтримка економічного зростання країни є одним з найголовніших завдань банківського сектору.

Одним з головних недоліків сьогоднішньої банківської системи в нашій країні є те, що значна частина банків не можуть вірно оцінити кредитні ризики і як результат в подальшому проводять досить ризикову політику управління кредитними ризиками.

Першим кроком в ефективному управлінні кредитним ризиком є повне уявлення про загальний кредитний ризик шляхом оцінки ризиків на рівні юридичних і фізичних осіб, а також самого кредитного портфеля.

Без ретельної оцінки ризику банки не мають можливості дізнатися, наскільки точно резерви капіталу відображають ризики, наскільки якісно резерви на збитки від кредитів покриватимуть потенційні короткострокові кредитні збитки. Уразливі банки є мішенню для ретельного контролю з боку регулятора та інвесторів.

Саме тому задля ефективного процесу управління кредитним ризиком в банках повинна необхідна і відповідна методична база. Це все обумовлює удосконалення методів оцінки індивідуального кредитного ризику в банку.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є вивчення науково-методологічних підходів до визначення індивідуального кредитного ризику банку в сучасних умовах, факторів впливу на нього та його управління.

Мета роботи обумовлює вирішення наступних завдань:

- визначити сутність та види індивідуального кредитного ризику банку;
- охарактеризувати ряд факторів, які здійснюють вплив на рівень індивідуального кредитного ризику банку;
- розглянути систему управління індивідуальним кредитним ризиком банківської установи;

- провести оцінку діяльності українських банків на ринку кредитування протягом 2016-2020 рр.;
- проаналізувати кредитний портфель АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр.;
- запропонувати шляхи вдосконалення процесу управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процес управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах.

Предметом дослідження виступають теоретичні та методичні підходи до управління індивідуальним кредитним ризиком.

Для досягнення поставлених завдань були застосовані наступні методи: аналіз, індукція, структурно-логічний метод, методи групування, коефіцієнтний метод, статистичний метод, графічний та табличний методи.

Інформаційною базою проведеного дослідження слугували економічні дослідження різних вчених, вітчизняний досвід банків у сфері управління кредитним ризиком, джерела Інтернет, офіційні дані Національного банку України та Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, статистичні дані та фінансова звітність АТ «Мегабанк».

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні напрямів управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1 Індивідуальний кредитний ризик банку, сутність та класифікація його видів

Кредитний ризик – це можливість збитку, що виникає внаслідок невиконання позичальником кредиту своїх договірних зобов'язань. Традиційно це стосується ризику того, що кредитор може не отримати суму заборгованості та процентів по ній, що призводить до припинення грошових потоків та збільшення витрат на стягнення коштів [18].

Кредитні ризики банку можна класифікувати на фундаментальні ризики (пов'язані з прийняттям рішень управлінським персоналом банку), комерційні, індивідуальні та сукупні (ризик кредитного портфеля).

До фундаментальних кредитних ризиків відносяться ризики, пов'язані зі нормативами застави, прийняттям рішень про видачу позик позичальникам.

Комерційні ризики пов'язані з кредитною політикою щодо великого, середнього та малого бізнесу, юридичних і фізичних осіб, з окремими напрямками кредитної діяльності банку.

Індивідуальні кредитні ризики включають в себе ризики кредитного продукту, послуги, операції (угоди), а також ризики позичальника або іншого контрагента.

Враховуючи трактування різних учених (табл. А.1, додаток А) можна сказати про той факт, що індивідуальний кредитний ризик має характер ймовірного зменшення прибутку банку в результаті того, що боржник не сплатив тіло кредиту та відсотки за ним через вплив різних факторів [16, 35].

Важливість адекватної оцінки кредитного ризику підтверджує той факт, що за дослідженням багатьох вітчизняних і зарубіжних аналітиків, найбільш поширеною причиною банкрутства банків є саме кредитні ризики. Приблизно

40 % банкрутств банків сталися через низькі стандарти кредитування які пов'язані зі зростанням обсягів виданих кредитів та підвищеної уваги до спекулятивних секторів економіки (зокрема, нерухомості), та ще приблизно 40 % банкрутств банків сталися через кредитування власників та інших афілійованих членів або дочірніх компаній.

На нашу думку найбільш повною є класифікація індивідуального кредитного ризику наведена на рис. 1.1.

Рисунок 1.1 – Класифікація індивідуального кредитного ризику [8]

Індивідуальний кредитний ризик позичальника виникає у сфері діяльності клієнта банку, ризик кредитного продукту пов'язаний із функціонуванням банку.

Моральний ризик пов'язаний з клієнтами, які мають негативну ділову репутацію. Діловий ризик оцінюють на підставі даних про розвиток галузі, в якій працює певне підприємство. Фінансовий ризик проявляється при здійсненні аналізу фінансового стану підприємства. Ризик забезпечення може з'явитися унаслідок виникнення труднощів під час реалізації заставного майна [33].

Також індивідуальний кредитний ризик має свої елементи, які відображено на рис. 1.2.

Рисунок 1.2 – Елементи індивідуального кредитного ризику [33]

Кредитний ризик щодо позичальника – це елемент індивідуального кредитного ризику, який показує ступінь невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з кредитною угодою [30].

Кредитний ризик щодо способу забезпечення – елемент індивідуального кредитного ризику, що показує на скільки банку не вдається в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих своїх фінансових втрат у майбутньому.

Джерело інвестиційного кредитного ризику – окремий позичальник емітент цінних паперів банку, боржник. Оцінка індивідуального кредитного ризику означає процес аналізу платоспроможності контрагента банку, його спроможність розрахуватися за своїми зобов'язаннями перед банком.

Отже, в даному пункті ми розглянули різні підходи до визначення сутності індивідуального кредитного ризику. На основі розглянутих трактувань різними вченими поняття «індивідуальний кредитний ризик», можна запропонувати власне визначення сутності цього поняття: «індивідуальний кредитний ризик банку» – це існуючий або ймовірний ризик для грошових надходжень і капіталу банку, який виникає унаслідок неспроможності позичальника виконати свої кредитні зобов'язання відповідно до умов угоди з

банківською установою. В наступному пункті варто розглянути низку основних факторів, які спричиняють виникнення індивідуального кредитного ризику банку та впливають на його рівень.

1.2 Фактори, які здійснюють вплив на рівень індивідуального кредитного ризику банку

У сучасних реаліях банківська діяльність пов'язана із високою ризиковістю та характеризується досить високим впливом на неї широкого спектра банківських ризиків, що взаємопов'язані між собою. Зважаючи на те що зазвичай велику частку в активах банку займають кредити, які надаються клієнтам, і процентний дохід банку є головним видом його надходжень, то значимість впливу індивідуального кредитного ризику на банк є одним з ключових аспектів функціонування банківської установи.

Варто сказати, що фактори, які здійснюють вплив на рівень кредитного ризику банку проявляються на різних фазах економічного циклу:

- підйом – зростання попиту, рівня зайнятості населення, активний процес запровадження інноваційних проектів;
- пік – високий рівень економічного росту та ділової активності, відсутність безробіття, зростання конкуренції на ринку;
- рецесія – зниження рівня ділової активності, скорочення обсягу інвестицій та виробництва, зростання рівня безробіття, скорочення попиту;
- дно – найнижчий рівень ділової активності, досягнення максимальних показників безробіття, низький рівень торгівлі, незначні обсяги виробництва [34].

У період підйому економіки країни кредитний ризик контрагентів банку буде найнижчим, як і самі вимоги до капіталу. Це означає, що банк у цей період

здатний збільшувати обсяги кредитування з ціллю нового проциклічного імпульсу. У період спаду економіки починається зворотній процес.

Вплив циклу економіки на кредитну діяльність банківського сектору можна оцінити через показник внутрішнього валового продукту країни, адже за умов зниження рівня економічного зростання потреба в нових кредитах також знижується (рис. 1.3).

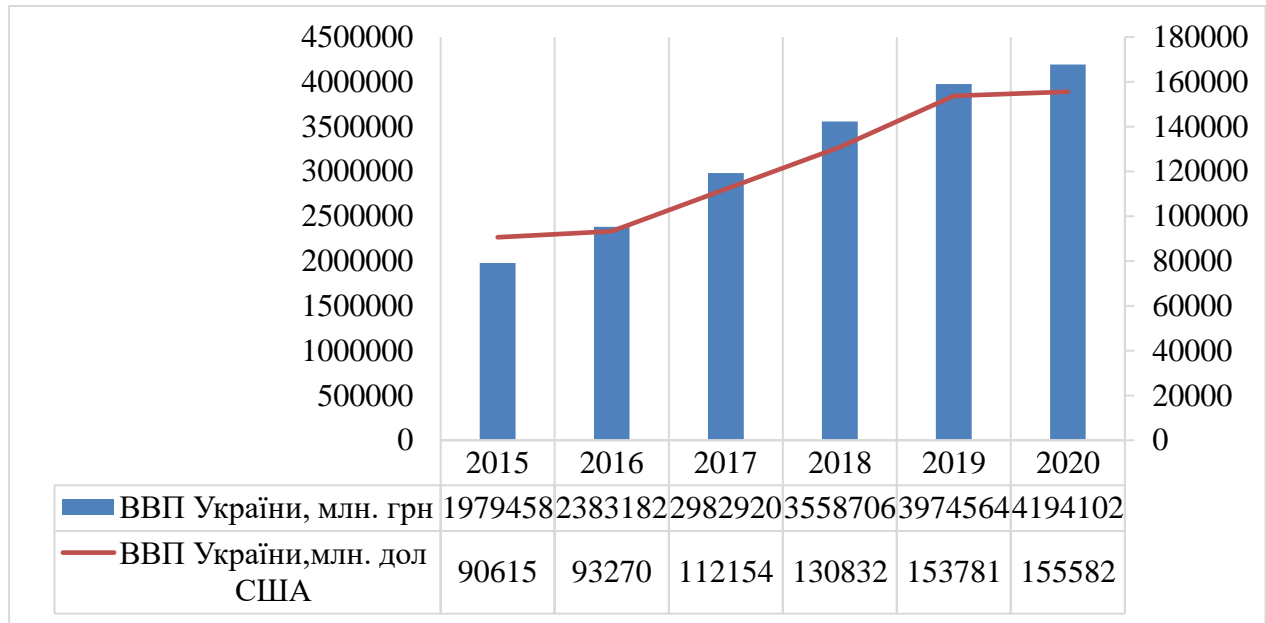

Рисунок 1.3 – Динаміка обсягів номінального ВВП України за період 2015 - 2020 рр., млн. грн / млн. доларів [9]

Як бачимо за даними рис. 1.3 можна спостерігати, що ВВП України з кожним роком поступово зростає, але таке зростання є причиною підвищення курсу долара до гривні, а значить протягом аналізованого періоду відбувається зростання показника ВВП у знеціненій національній валюті, тому така тенденція до зростання ВВП носить у собі оманливий характер. Також варто сказати що внаслідок локдауну навесні 2020 року більшість компаній змушена була тимчасово припинити або значно обмежити свою діяльність, що призвело до падіння ВВП в I півріччі на 6,5%.

Здійснювати аналіз впливу економічного циклу на будь-який сектор економіки України, в тому числі і на кредитний сектор, є доволі складним процесом. По-перше, як тільки Україна почала ліквідувати усі наслідки світової

економічної кризи, і ВВП почав зростати, сталися ще декілька криз (перша – зміна влади, відчуження частини територій України, бойові дії на сході України (з 2014 року), початок гібридної війни; друга – світова економічна криза, спричинена спалахом пандемії коронавірусу (з 2019 року), запровадження тимчасової адміністрації та ліквідація значної кількості банківських установ унаслідок визнання їх неплатоспроможними. По-друге, деякі банки не завжди вчасно подають фінансову звітність або викривляють її, що у свою чергу не дає змогу в повній мірі здійснити оцінку фази економічного циклу, на якій відбувся найбільш суттєвий вплив на рівень кредитного ризику.

Варто сказати, що важливим етапом аналізу індивідуального кредитного ризику в умовах циклічності економіки є визначення факторів індивідуального кредитного ризику. Розглянемо деякі з них.

Так, О. Червінська аналізуючи фактори індивідуального кредитного ризику ділить їх на зовнішні та внутрішні [59].

Зовнішні фактори пов'язані з діяльністю позичальника, із забезпеченням кредиту, з поручителем, гарантом кредиту тощо.

Внутрішні фактори напряму залежать від кредитної діяльності банку та відображають його кредитну політику і до них відноситься некоректна оцінка ризиків позичальника, порушення методів кредитування, відсутність контролю за процесом кредитування, помилки в оформленні кредитних угод, шахрайства тощо [59].

Н. Чиж класифікує фактори кредитного ризику за рівнем керованості на три групи:

- керовані або регульовані фактори, характеризують якість роботи колективу та якість управлінської роботи;
- умовно нерегульовані чи важко регульовані;
- некеровані фактори, які суб'єкт керування не в змозі змінити [60].

До факторів, що впливають на індивідуальний кредитний ризик належать:

- значний обсяг кредитів, які були надані вузькій групі позичальників або одній галузі, тобто концентрація кредитної діяльності комерційних банків у конкретному сегменті економіки;
- часта зміна кредитної політики;
- значна частка кредитів, які були надані позичальникам, котрі мають певні фінансові труднощі;
- концентрація діяльності банку в маловідомих, нових для банку галузях;
- зростання частки нових позичальників: надмірна довіра до забезпечення кредитів;
- незадовільна диверсифікація кредитного ризику;
- високий рівень негативно класифікованих активів;
- зростання відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу і до загальних активів банку;
- відсутність достатньої інформації для проведення аналізу і розуміння складових кредитного ризику;
- неправильне відображення внутрішніми рейтингами класифікації якості кредитного портфеля;
- недоліки в методології розрахунку резервів під можливі втрати по активних операціях [60].

На думку Г. Т. Каричева, фактори індивідуального кредитного ризику діляться на контрольовані та неконтрольовані.

Контрольовані – це ризики, які підлягають впливу рішень зі сторони управлінського персоналу банку. До неконтрольованих чинників відносять фактори зовнішнього характеру, що виникають появою випадкових подій [32].

Вчені Н. Г. Маслак та О. А. Криклій виділяють такі фактори індивідуального кредитного ризику [38]:

- фактори зовнішнього середовища, що пов'язані з діяльністю позичальника, із забезпеченням кредиту, з поручителем, гарантом, економічні, політичні, форс-мажорні, законодавчо-регулюючі.

Причина прояву цих факторів не пов'язана з діяльністю персоналу кредитного підрозділу банку.;

– фактори внутрішнього середовища: стратегічні, організаційні, управлінські, інформаційні, методологічні. Ці фактори на пряму пов'язані з помилками персоналу, які можуть бути допущені в ході оформлення різної кредитної документації, в процесі аналізу кредитоспроможності позичальника тощо [38].

Також виділяють групу макроекономічних та мікроекономічних факторів, здійснюють вплив на індивідуальний кредитний ризик.

До макроекономічних факторів відносять:

– криза неплатежів, заміна безготівкових розрахунків оплатою готівкою або бартерними угодами, в результаті яких виручка від реалізації не поступає на розрахунковий рахунок підприємства;

– інфляція, яка викликає знецінення грошових коштів, що сплачуються позичальником під час погашення основного боргу, в цей час активи втрачають реальну первинну вартість;

– недосконала законодавча база країни;

– незавершеність формування банківської системи, її схильність до системних ризикам і виникненню ситуацій затримки міжбанківських розрахунків;

– проблеми організації під час збору, оцінки і подання інформації для потенційних клієнтів та інших банків, не достатньо розвинений інформаційний обмін між банками про фінансовий стан позичальників;

– не чітка державна політика і підтримка розвитку галузей реального сектора економіки, різке зменшення усіх видів інвестицій;

– не досконала системи страхування;

– скорочення прибутків і платоспроможного попиту, низький рівень ділової активності [47].

До мікроекономічних належать такі фактори:

– недосконала внутрішня нормативна база;

- регламенти по проведенню кредитної операції; кредитна документація; нормативно-методичне забезпечення проведення аналізу фінансового стану підприємства, інвестиційних проектів розвитку виробництва; якісної оцінки бізнес-планів;

- не чітка кредитна політика банку;
- неповна система оцінки кредитоспроможності позичальника;
- недостатня, або недостовірна інформація про позичальника, відсутність інформації про його кредитну історію;

- відсутнє реальне забезпечення по кредиту або в якості застави прийняті цінності, які важко реалізуються;

- занадто висока вартість застави;

- неповна інформація про стан рахунку клієнта;

- простроченій заборгованості по інших кредитах [47].

Розглянемо зовнішні загальні фактори індивідуального кредитного ризику. До таких факторів належать:

- загально-регулюючі фактори, що пов'язані з законодавчо-нормативною базою регулювання діяльності банку, характером рулювання НБУ кредитної діяльності банків, станом судової та виконавчої системи;

- загально-економічні пов'язані з показниками економічного розвитку країни, кон'юктури на фінансово-кредитному ринку, рівнем конкуренції;

- політичні пов'язані з політичною ситуацією в країні, впливом на неї міжнародних інститутів;

- форс-мажорні включають природні катаклізми, воєнні дії, акції, протести.

До внутрішніх загальних факторів індивідуального кредитного ризику належать :

- стратегічні – вид та спеціалізація банку; стратегічні напрями кредитної політики; цінова політика; толерантність до ризику;

- організаційні – наявність положень кредитування та регулювання кредитних ризиків; наявність відділу управління ризиками; ефективний розподіл повноважень та відповідальності між працівниками;

- управлінські – кваліфікаційний рівень, компетенція та досвід роботи фахівців; технічне та юридичне забезпечення кредитної діяльності;
- інформаційні – достовірність та повнота інформації про позичальників; своєчасність та якість внутрішньої управлінської інформації; рівень технічної обробки інформації та автоматизації даних;
- методологічні – наявність внутрішньої нормативної бази регулювання
- кредитних ризиків; існування ефективної методики оцінювання факторів ризиків; адекватність діючих методик сучасній ситуації у сфері кредитування [49].

Також варто розглянути деякі фактори, які є причинами ризиків пов'язаних з неефективною роботою персоналу банку. До таких факторів можуть належати комерційні фактори, що визначаються рішеннями, які приймають менеджери, які управляють активами та пасивами. та фактори, що виникають на оперативному рівні пов'язані із діяльністю центрів відповідальності та включають в себе кваліфікацію та досвід працівників кредитного відділу, юридичний супровід видачі кредитів, дотримання методів кредитування та управління ризиками тощо.

Отже, врахування різних факторів впливу на рівень кредитного ризику сприятиме ефективності кредитних операцій та обумовлюватиме розвитку банківської установи. Виявляється існує велика кількість факторів що прямо чи опосередковано впливають на рівень індивідуального кредитного ризику в банку. Всі ці фактори пов'язані з кредитною політикою банку та з позичальниками. Також існують і фактори що не залежать від працівників банку та позичальників. Можливості таких факторів обмежені, але за допомогою превентивних заходів банк може суттєво зменшити їх вплив, що у свою чергу дасть змогу банку свої збитки та покращити свій фінансовий стан.

1.3 Система управління індивідуальним кредитним ризиком банківської установи

Управління кредитним ризиком – це формалізований процес що складається з етапів та методів управління. Тому визначення механізму управління індивідуальним кредитним ризиком є важливою складовою управління кредитним ризиком.

Можна виокремити основні цілі управління кредитним ризиком:

- запобігання ризикам – досягається шляхом застосування превентивних заходів для уникнення майбутніх кредитних ризиків;
- підтримка ризику на конкретному рівні – дотримання банком вимог щодо рівня ризику, які банк встановив відповідно до самостійно розробленої ризикової стратегії;
- мінімізація ризику шляхом здійснення заходів прямого впливу на індивідуальний кредитний ризик [52].

Система управління кредитним ризиком включає в себе об'єкт, суб'єкт, механізми та підсистеми забезпечення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Система управління індивідуальним кредитним ризиком [53]

Назва складової	Характеристика
Об'єкт	Фактори індивідуального кредитного ризику
Суб'єкт	<ul style="list-style-type: none"> – Загальні збори акціонерів; – Спостережна рада; – Правління банку; – Кредитний комітет
Механізм	<ul style="list-style-type: none"> – розробка кредитної політики; – управління кредитом на рівні окремого позичальника; – управління процедурою кредитування
Підсистема забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> – нормативне; – інформаційне; – технологічне; – кадрове

Стратегія кредитного ризику та процедури виявлення, вимірювання, моніторинг та контроль кредитного ризику є наріжними каменями надійного управління

кредитним ризиком. Стратегія управління кредитним ризиком повинна відповідати загальному кредитному бізнес-плану банку.

Як мінімум, стратегія управління кредитним ризиком суб'єкта повинна визначати його бажаний профіль клієнта при наданні кредиту та його розподіл кредиту на основі виду ризику, галузі або економічного сектора, географічного положення, валюти та терміну погашення, цільового ринку кредитування, рівня прийняття ризику на основі здатності нести ризик, а також принципів диверсифікації ризиків, прибутковості та зростання кредитного портфеля.

Стратегія управління кредитним ризиком періодично (щорічно) повинна оновлюватися. Вона також має бути життєздатною у довгостроковій перспективі та з врахуванням різних економічних показників країни.

Управління кредитним ризиком охоплює всі продукти та діяльність банківської установи, в якому кредитний ризик стає можливим. Підконтрольні суб'єкти повинні забезпечувати наявність процедур управління ризиками заздалегідь затверджені радою директорів і для нових продуктів, і для видів кредитної діяльності, які були представлені або здійснені.

Відтак, в ході аналізу відбувається розрахунок величини ризикової вартості – обсягу, необхідного для капіталу банку як одного з інструментів зниження рівня кредитного ризику позичальника, засобу відшкодування збитків від реалізації кредитного ризику.

Здійснивши кількісну оцінку кредитного ризику позичальника, банк обирає вид стратегії управління ним. Стратегія управління кредитним ризиком дає можливість вибору таких варіантів:

- інструменти уникнення ризику;
- інструменти спрямовані на прийняття ризику;
- інструменти спрямовані на зниження рівня ризику [37].

Останнім і не менш важливим етапом управління індивідуальним кредитним ризиком є його контроль, на якому розробляються та застосовуються процедури контролю за ризиком, оцінка та моніторинг, переоцінка ризику та коригування антикризових заходів, які застосовує банк [18].

Мета контролю індивідуального кредитного ризику полягає у запобіганні перевищення допустимого рівня індивідуального кредитного ризику.

Банк здійснює контроль, який складається із трьох етапів:

- попередній контроль;
- поточний контроль;
- підсумковий контроль [19].

Отже, всі розглянуті механізми є важливими при управлінні індивідуальним кредитним ризиком. Управління індивідуальним кредитним ризиком – це формалізований процес, який складається з ряду етапів та методів управління.

Головною цілю управління кредитним ризиком є мінімізація фінансових втрат банку, що виникають при проведенні кредитних операцій, і підвищення ролі обліку і контролю індивідуального кредитного ризику в банківській діяльності.

2 АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ У БАНКАХ

2.1 Оцінка діяльності українських банків на ринку кредитування за 2016-2020 рр.

Ефективність діяльності вітчизняних банків на сучасному ринку залежить від злагодженості функціонування всіх його складових, а також від рівня нормативно-правового забезпечення. У цьому аспекті актуальним питанням є оцінка динаміки кількості учасників кредитного ринку.

Динаміку кількості банків за 2011-2020 рр. наведено на рис. 2.1.

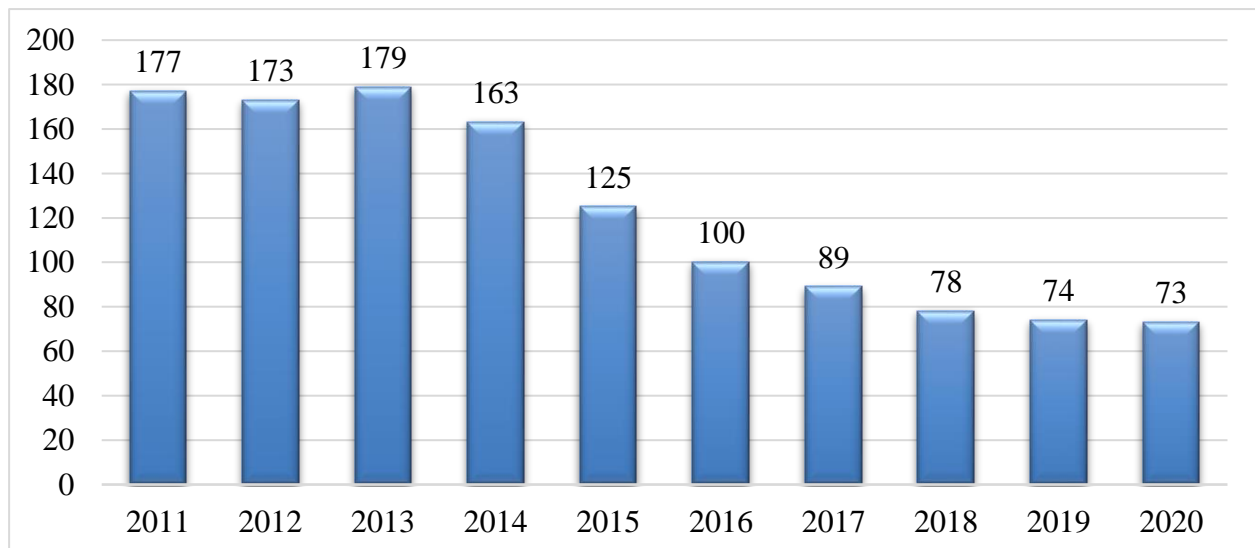

Рисунок 2.1 – Динаміка кількості банків за 2011-2020 рр., шт. [25]

Як видно з рис. 2.1, протягом останніх десяти років зберігається стійка тенденція до зменшення кількості банків у банківській системі України. Так, у 2011 році було 177 банків, натомість уже на кінець 2020 року – 73 банки, що на 104 банківських установ менше порівняно з 2011 роком.

Найбільш суттєве скорочення кількості банків відбулося у кризовий період (2014-2016 рр.) для банківської системи. Саме у цей період було відкликано банківську ліцензію в 79 банків. Зокрема, у 2014 р. було визнано неплатоспроможними 33 банки, щодо 17 з яких було прийняте рішення про

ліквідацію; у 2015 р. – 33 та 30 банків відповідно. Впродовж 2014-2016 рр. кількість банків зменшилася на 79 і станом на кінець 2017 року становила 89 банків. На тлі суспільно-політичної кризи, Революції Гідності (2013-2014 рр.) та післяреволюційного періоду загострення кризи в банківській сфері почалося з визнання великої кількості банків неплатоспроможним. Також багато банків зіткнулися з запровадженням тимчасової адміністрації до них унаслідок проблем з капіталом. Загалом у банківському секторі в періоді 2011-2020 рр. кількість діючих банків зменшилась із 177 до 73.

Активи вітчизняних банківських установ у 2020 році збільшилися до 1822814 тис. грн. Це було пов'язано із великим надходженням на рахунки суб'єктів господарювання, зокрема, Нафтогазу та як наслідок, ріст у вклади депозитних сертифікатів НБУ. Найменший ріст спостерігався у 2016 році та сягав відмітки 1256299 тис. грн (рис. 2.2).

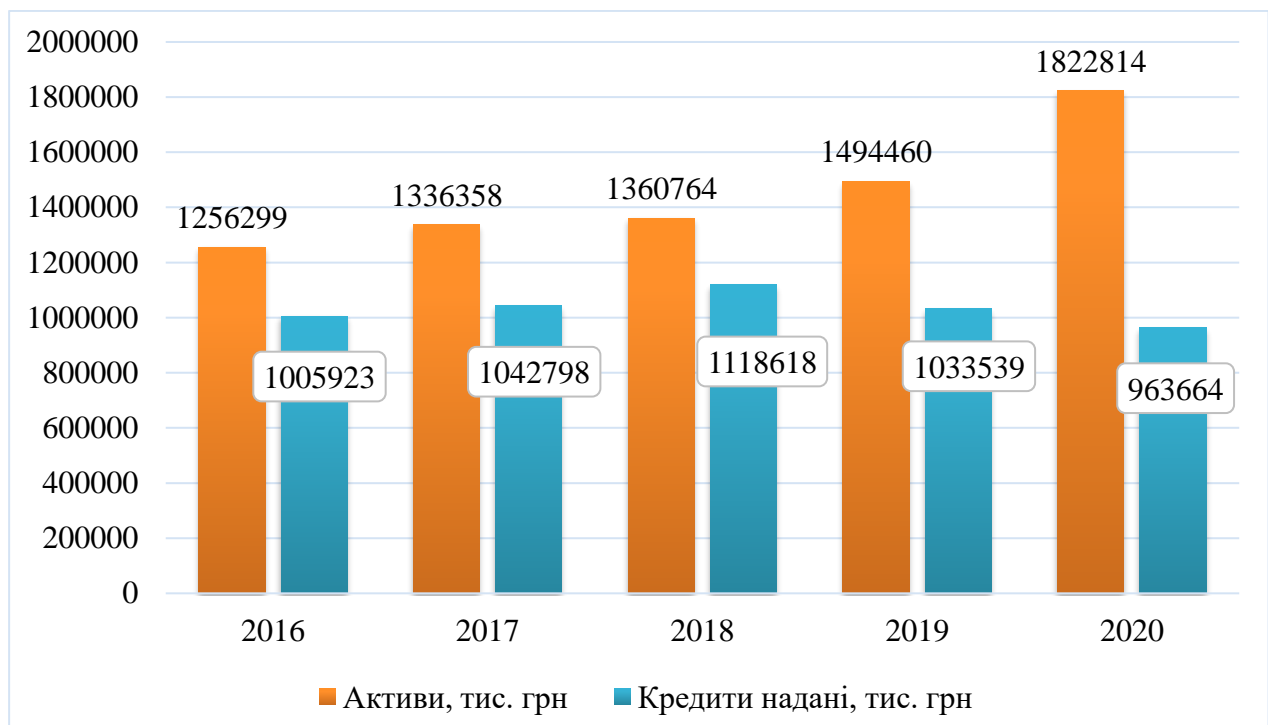

Рисунок 2.2 – Динаміка показників кредитної діяльності українських банків протягом 2016-2020 рр., тис. грн [25]

Як видно з рис. 2.2, натомість кредити надані клієнтам протягом аналізованого періоду мають тенденцію до зменшення з 1005923 тис. грн у 2016

році до 963664 тис. грн у 2020 році. З 2019 року кредитна активність банків знижувалась, обсяги наданих кредитів скорочувались (на 85079 тис. грн у 2019 році порівняно 2018 роком).

Не дивлячись на застосовані банками заходи спрямовані на зниження кредитного ризику у своїй діяльності, досі є невирішена проблема покращення якості кредитного портфеля банку (табл. 2.1), що негативно впливає на рівень кредитування, рівень прибутковості, ліквідності та мінімізації кредитних ризиків.

Таблиця 2.1 – Частка кредитного портфеля в активах вітчизняних банків протягом 2016-2020 рр. [25]

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення, (+/-) 2020/2016
Активи. тис. грн	1256299	1336358	1360764	1494460	1822814	+ 491377
Кредити надані, тис. грн	1005923	1042798	1118618	1033539	963664	- 8187
Частка кредитного портфеля в активах, %	80,0	78,0	82,2	69,1	52,8	- 22,4

Як видно з табл. 2.1, обсяг активів банків протягом 2016-2020 рр. поступово збільшувався (на 566515 тис. грн у 2020 році порівняно з 2016 роком). Кредитний портфель становив значну частку в активах банків протягом останніх п'яти років. Так, протягом аналізованого періоду частка кредитного портфеля в активах українських банків мала тенденцію до зменшення (з 80% у 2016 році до 52,8% у 2020 році). Суттєве зниження частки кредитного портфеля у активах банків України почалося з 2019 року. Причиною цього стала пандемія COVID-19, і як наслідок зниження попиту як бізнесу, так і населення на кредити (скорочення позик на побутову техніку та автокредити). Також одним з ключових факторів такого скорочення було формування банками резервів за одночасного скорочення попиту на кредити внаслідок погіршення споживчих настроїв. Складно зробити прогноз щодо кредитного портфеля українських

банків на майбутнє, адже досі існує невизначеність щодо темпів відновлення деяких секторів економіки та тривалості кредитних канікул.

Таблиця 2.2 – Кредити, надані українськими банками за 2016-2020 рр. [25]

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення, (+/-) 2020/2016
Активи. тис. грн	1256299	1336358	1360764	1494460	1822814	+ 566515
Кредити надані, тис. грн	1005923	1042798	1118618	1033539	963664	- 42259
Частка кредитів, всього, %	100	100	100	100	100	-
Кредити, надані суб'єктам господарювання, тис. грн	829774	870302	914946	988456	770164	-59610
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання загалом, %	83,9	83,4	83,8	82,6	78,5	-5,4
Кредити, надані фізичним особам, тис. грн	157378	170938	174448	202202	203757	+46379
Частка кредитів, наданих фізичним особам у загальній сумі, %	15,9	16,3	15,9	16,9	20,7	+4,8
Кредити, надані державним органам, тис. грн	1503	1538	1519	2867	6560	+5057
Частка кредитів, наданих державним органам у загальній сумі, %	0,15	0,4	0,13	0,24	0,66	+0,51
Кредити, надані небанківським фінансовим установам, тис. грн	32	20	42	33	19	-13
Частка кредитів, наданих небанківським фінансовим установам у загальній сумі, %	0,003	0,01	0,03	0,01	0,001	-0,002

Як бачимо з табл. 2.2, протягом 2016-2020 рр. кредити надані суб'єктам підприємництва мали тенденцію до зниження на 5,4%. Основною причиною цього стало погашення кредитів державних монополій та дочірніх компаній міжнародних груп.

Наприкінці 2020 році відбулося різке підвищення кредитів, які були надані органам державної влади у 4 рази.

Також варто сказати, що у кредитному портфелі відбулися і деякі позитивні зміни (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Частка непрацюючих кредитів українських банків за період 2018-2020 рр. [25]

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (+/-) 2020/2018
Кредити корпоративному сектору, тис. грн	914946	988456	770164	-144782
Непрацюючі кредити, тис. грн	500263	535769	371157	-129106
Частка непрацюючих кредитів, %	56,03	55,83	48,19	-7,84
Кредити фізичним особам, тис. грн	174448	202202	203757	+29309
Непрацюючі кредити, тис. грн	93353	93086	58230	-35123
Частка непрацюючих кредитів, %	53,51	46,04	28,57	-24,94
Міжбанківські кредити, депозити, тис. грн	22046	28888	34057	+12011
Непрацюючі кредити, тис. грн	1372	1073	984	-388
Частка непрацюючих кредитів, %	6,22	3,71	2,89	-3,33
Кредити органам державної влади, тис. грн	1519	2867	6560	+5041
Непрацюючі кредити, тис. грн	10	838	0	-10
Частка непрацюючих кредитів, %	0,69	29,22	0	-0,69
Кредити разом, тис. грн	1090913	1193558	1014538	-76375
Непрацюючі кредити разом тис. грн	594999	630767	430371	-164628
Загальна частка непрацюючих кредитів, %	54,54	48,36	42,24	-12,3

За даними табл. 2.3, обсяг непрацюючих кредитів у структурі кредитного портфеля за останні три роки знизився на 12,3 %. Слід відмітити, що цей показник вперше сягнув відмітки менше 50 % від початку реальної оцінки кредитного ринку. Порівняно з початком 2018 року, коли максимальне значення становило 54,5 %, то на кінець 2020 року частка непрацюючих кредитів знизилася до 42,24 %. Такого ефекту було досягнуто шляхом зростання обсягу працюючих кредитів, укріпленню національної валюти, реструктуризації, продажу та списання за рахунок корпоративних резервів.

Значну частину обсягу кредитного портфеля банків у 2018 р. становили непрацюючі кредити - 46 % (рис. 2.3).

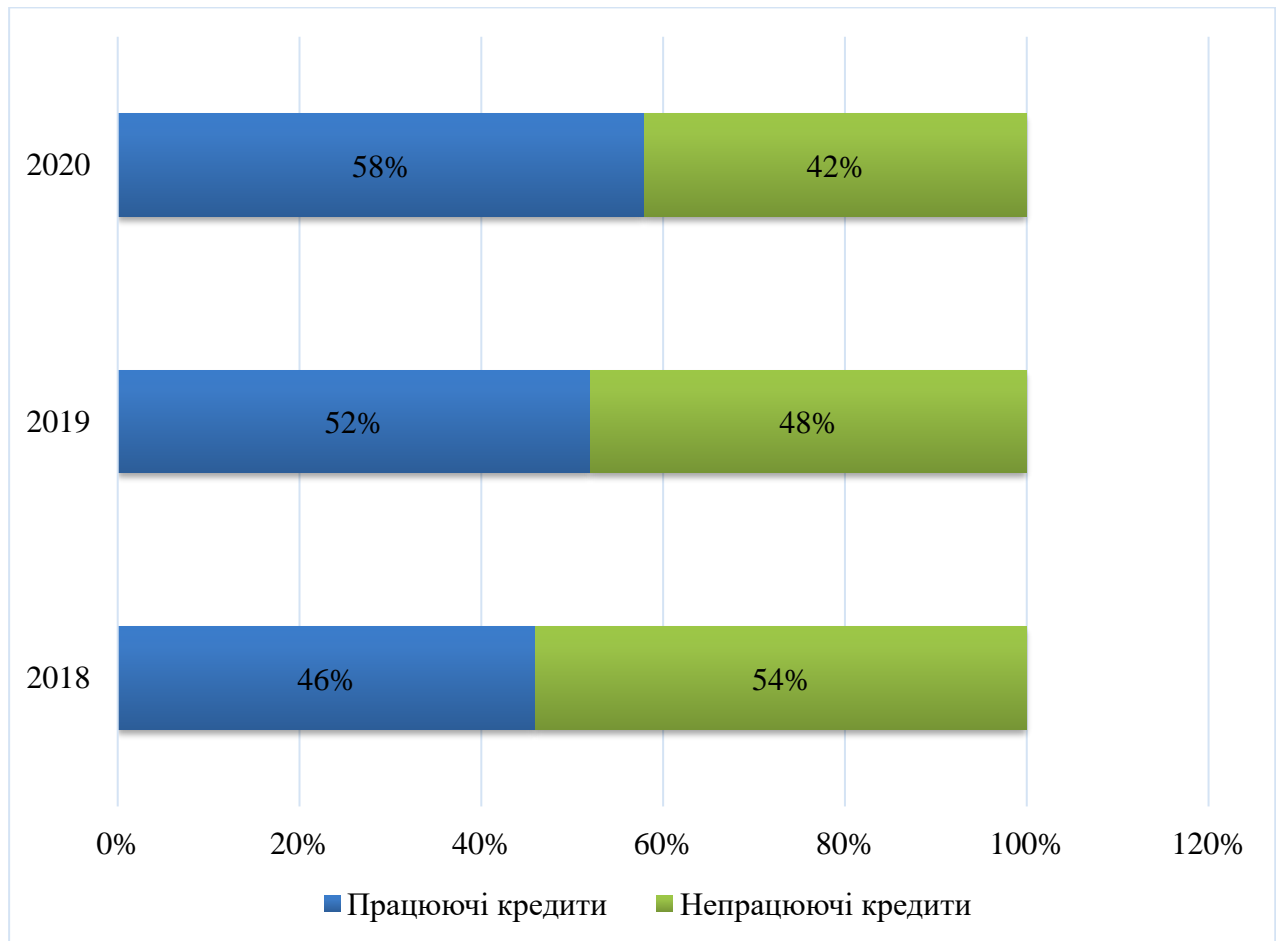

Рисунок 2.3 – Питома вага NPL в банках України у 2018-2020 рр., % [24, 25]

Однак варто сказати, що протягом аналізованого періоду частка непрацюючих кредитів мала тенденцію до зменшення на 12 % у 2020 році порівняно з 2018 роком. У 2020 р. обсяг NPL в українській банківській системі знизився на 100 млрд грн. завдяки зниженню частки проблемних активів в загальній структурі активів банків до 42 %.

У грудні 2019 року НБУ знизив облікову ставку до максимум 2% (рис. 2.4). Процентні ставки за депозитами фізичних осіб знизилися лише в грудні після зниження процентних ставок державними банками. Основною причиною утримання процентних ставок за депозитами на високому рівні була інертність в управлінні пасивами та активами через юридичні ризики навколо Приватбанку.

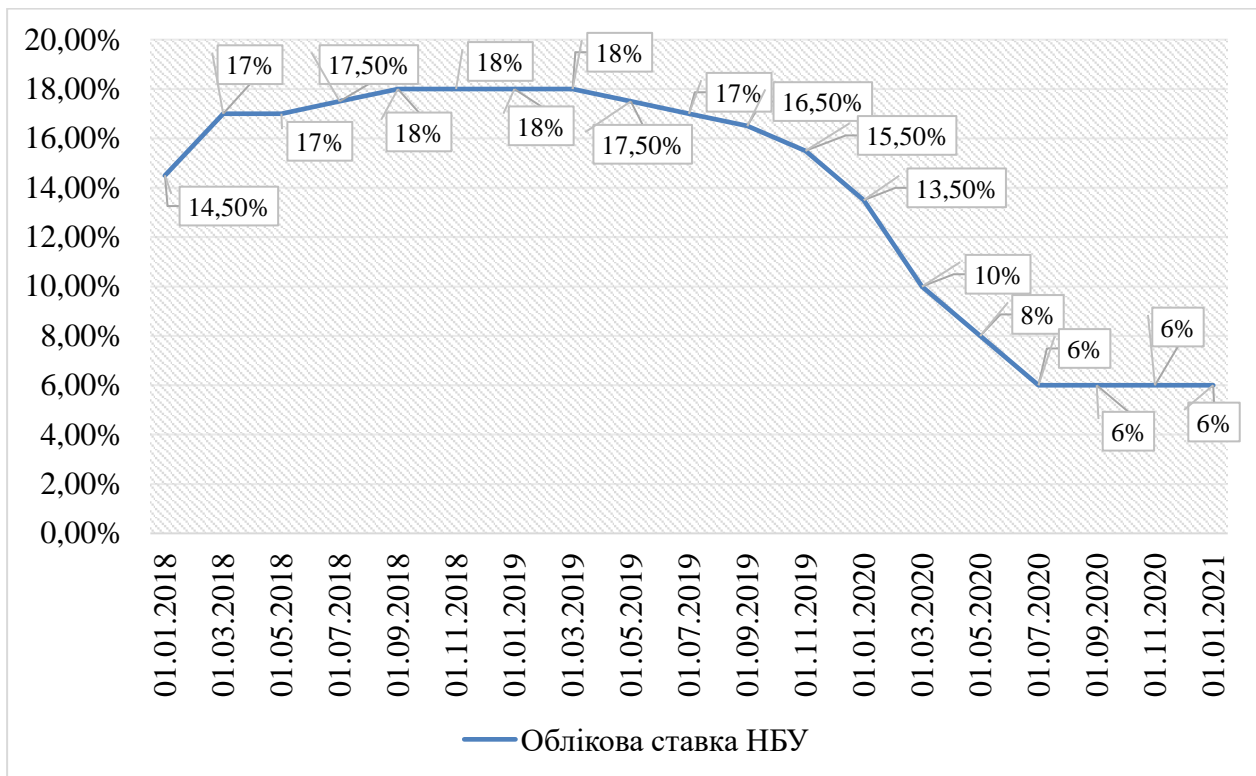

Рисунок 2.4 – Динаміка облікової ставки НБУ протягом 2018-2020 рр., % [25]

У свою чергу, вартість річних депозитів у доларах зменшилась на 0,6% і досягла відмітки 2,6%. Національна валюта корпорацій у 4-му кварталі 2020 року здешевіла на 2,7% до 10,3% річних, що призвело до зниження вартості гривневих кредитів підприємствам на 2,4% до 15,7%.

Проте, незважаючи на зниження облікової ставки, обсяги кредитів фізичним особам істотно не зменшилися, скорочення становило лише 0,5 % і досягло 33,6 %.

Відрахування до резервів сектору за рік зменшилися на 65,3 % до 10,7 млрд грн, що було найнижчим показником за останні 10 років. Серед банків зі значними вкладками до резервів були два державних банки та один банк з російським капіталом. З 75 банків 29 ліквідували резерви до кінця 2020 року, але загальна сума ліквідації склала лише 0,7 млрд грн.

Доходи банківського сектору в 2020 році побили попередній рекорд і досягли 59,6 млрд грн, що в 2,7 разів більше, ніж у 2019 році. Більше половини

прибутку сектору приніс ПриватБанк. Рентабельність капіталу 11 банків перевищила 30%. На частку цих банків припадало 43,8% чистих активів сектору. Темп зростання чистого процентного доходу за 2018-2020 рр. зріс на 17,3 % у 2018 році та на 18,4 % у 2019 році. Чистий комісійний дохід банків у 2020 році зріс на 27,8 % за рахунок розширення безготівкових операцій та активного роздрібного кредитування. Банки продовжували отримувати в 6,8 рази більші прибутки від торгових операцій протягом 2020 року.

Банківська система звикає працювати за умов низьких процентних ставок. Ставки депозиту для фізичних осіб зазнали зменшення в грудні-лютому 2020 року, внаслідок рішення великих банків про знижку депозитів.

Однак процентні ставки за позиками ще більше впали, що зменшує спред, і як наслідок може зменшити рентабельність в перспективі. Імовірні темпи зростання коштів населення, ймовірно, залишаться на рівні минулого 2019 року, незважаючи на значне зниження процентних ставок за депозитами. Це пов'язано зі збільшенням залишку на поточних рахунках та зі зростанням депозитів.

Подальше пом'якшення грошово-кредитної політики НБУ допоможе знизити вартість фінансових ресурсів та відновити довгострокове кредитування. Дешевші бізнес-кредити дозволять компаніям активніше залучати кредити для модернізації виробництва та збільшення обсягів виробництва, що буде трансформовано у зростання ВВП.

Зменшення вартості ресурсів для населення призведе до відновлення привабливості іпотечного кредитування, що сприятиме інтенсифікації динаміки житлового будівництва. Крім того, за низької та стабільної інфляції домогосподарства будуть набагато охочіше зберігати заощадження на банківських депозитах і продовжувати термін своїх інвестицій.

2.2 Аналіз кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр.

Акціонерне товариство «Мегабанк» створено у 1989 році згідно з рішенням засновників-пайовиків та зареєстровано Державним банком СРСР у як Харківський КБ «Добродій». У 1995 р. назву комерційного банку «Добродій» було змінено на «Акціонерний комерційний банк «Мегабанк» [26].

АТ «Мегабанк» надає послуги з усіх основних видів банківської діяльності, а також є професійним учасником українського ринку цінних паперів та надає своїм клієнтам послуги з купівлі/продажу, розміщення цінних паперів.

Основними банківськими продуктами установи є: споживче кредитування та овердрафти населенню, кредити підприємствам агробізнесу, послуги з випуску та операцій платіжними картками міжнародних платіжних систем VISA та Mastercard, валютні операції, розрахунково-касове обслуговування клієнтів у національній та іноземній валюті, документарні операції, надходження комунальних платежів від населення тощо.

Нещодавно рейтинговий комітет агентства «Експерт-Рейтинг» охарактеризував АТ «Мегабанк» на рівні uaAA, що у свою чергу означає високий рівень кредитоспроможності порівняно з іншими українськими банками.

Філіальна мережа банку з 2020 року налічує 159 відділень і охоплює 18 регіонів, що забезпечує надійну роботу банку. Зазначимо, що порівняно з 2012 роком кількість відділень АТ «Мегабанк» скоротилася на 12,7% (21 відділення) через посилення конкуренції в банківському секторі України та фінансову кризу в країні.

Аналіз складу та структури і динаміки активів АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр. наведено у табл. 2.4 та 2.5. За звітний період (2020 рік) чисті активи зменшилися на 306 807 тис. гривень або на 3,17 % порівняно з попереднім 2019 фінансовим роком.

Таблиця 2.4 – Аналіз складу та структури активів АТ «Мегабанк» протягом 2018-2020 рр. [26]

Показник	Рік, тис. грн			Частка в активах, %			Зміни в структурі, %	
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	20/18	20/19
Грошові кошти та їх еквіваленти	460260	561517	292603	5,10	5,81	3,13	-1,98	-2,68
Кошти в інших банках	443248	501536	229661	4,91	5,19	2,45	-2,46	-2,73
Кредити та заборгованість клієнтів	6478022	6843833	6657479	71,81	70,78	71,11	-0,71	0,33
Кредити та заборгованість юридичних осіб	5909705	6281560	6138812	65,51	64,96	65,57	0,05	0,60
Кредити та заборгованість фізичних осіб	568317	562273	518667	6,30	5,81	5,54	-0,76	-0,28
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	37280	81178	24974	0,41	0,84	0,27	-0,15	-0,57
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	-	-	-	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	4785	4785	4785	0,05	0,05	0,05	0,00	0,00
Основні засоби та нематеріальні активи	224648	288888	349946	2,49	2,99	3,74	1,25	0,75
Інші фінансові активи	1387	6816	10231	0,02	0,07	0,11	0,09	0,04
Інші активи	1369030	463778	621738	15,18	4,80	6,64	-8,54	1,84
Чисті активи, всього	9020597	9669564	9362757	100	100	100	-	-

Як видно з табл. 2.4 у структурі активів банку у період 2018-2020 рр. та особливо у 2020 р. найбільша частка кредитів та дебіторської заборгованості – 71,11 %; інші активи становили 6,64%. Частка таких активів, як: грошові кошти та їх еквіваленти – 3,13%, активи в інших банках – 2,45%, інші фінансові активи – 0,11%.

Нагадаємо, що у 2020 році порівняно з 2019 роком частка грошових коштів та їх еквівалентів в активах банку зросла на 2,68 %, кошти в інших банках – на 2,73 %, а частка заборгованості за кредитами та фізичними особами – на 0,28 % та на 0,57 % іншого сукупного доходу для цінних паперів, які оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток.

Активи «Мегабанку» змінилися у 2020 році порівняно з 2019 роком через зменшення (табл. 2.5): грошових коштів (темп зростання -47,89 %); активів в інших банках (темп зростання -54,21 %); кредитів та дебіторської заборгованості (темп зростання -2,72 %); цінних паперів банку (темп зростання -69,24 %).

Таблиця 2.5 – Динаміка структури активів АТ «Мегабанк» протягом 2018-2020 рр. [26]

Показник	Абсолютне відхилення (+/-) тис. грн		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
	20/18	20/19	20/18	20/19	20/18	20/19
Грошові кошти та їх еквіваленти	-167657	-268914	63,57	52,11	-36,43	-47,89
Кошти в інших банках	-213586	-271874	51,81	45,79	-48,19	-54,21
Кредити та заборгованість клієнтів	179457	-186353	102,77	97,28	2,77	-2,72
Кредити та заборгованість юридичних осіб	229107	-142748	103,88	97,73	3,88	-2,27
Кредити та заборгованість фізичних осіб	-49650	-43605	91,26	92,24	-8,74	-7,76
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	-12305	-56204	66,99	30,76	-33,01	-69,24
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0	0	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0	0	-	-	-	-
Основні засоби та нематеріальні активи	125298	61058	155,78	121,14	55,78	21,14
Інші фінансові активи	8844	3415	737,79	150,10	637,79	50,10
Інші активи	-747293	157959	45,41	134,06	-54,59	34,06
Чисті активи, всього	342159	-306807	103,79	96,83	3,79	-3,17

Приріст активів АТ «Мегабанк» в 2020 році порівняно з 2019 роком відбувся за такими статтями: основні засоби та нематеріальні активи (темп зростання 21,14 %); інші фінансові активи (темп зростання 50,10%).

Зазначимо, що порівняно з 2018 роком інші фінансові активи значно зросли (темп зростання 637,79%), порівняно з 2019 роком вони також зросли.

Аналіз показує, що у 2020 році порівняно з 2018 роком збільшилися деякі види активів, такі як кредити та дебіторська заборгованість та основні засоби та нематеріальні активи. Усі інші активи банку зменшилися.

Динаміка обсягу активів АТ «Мегабанк» протягом 2018-2020 роки зображена на рис. 2.5.

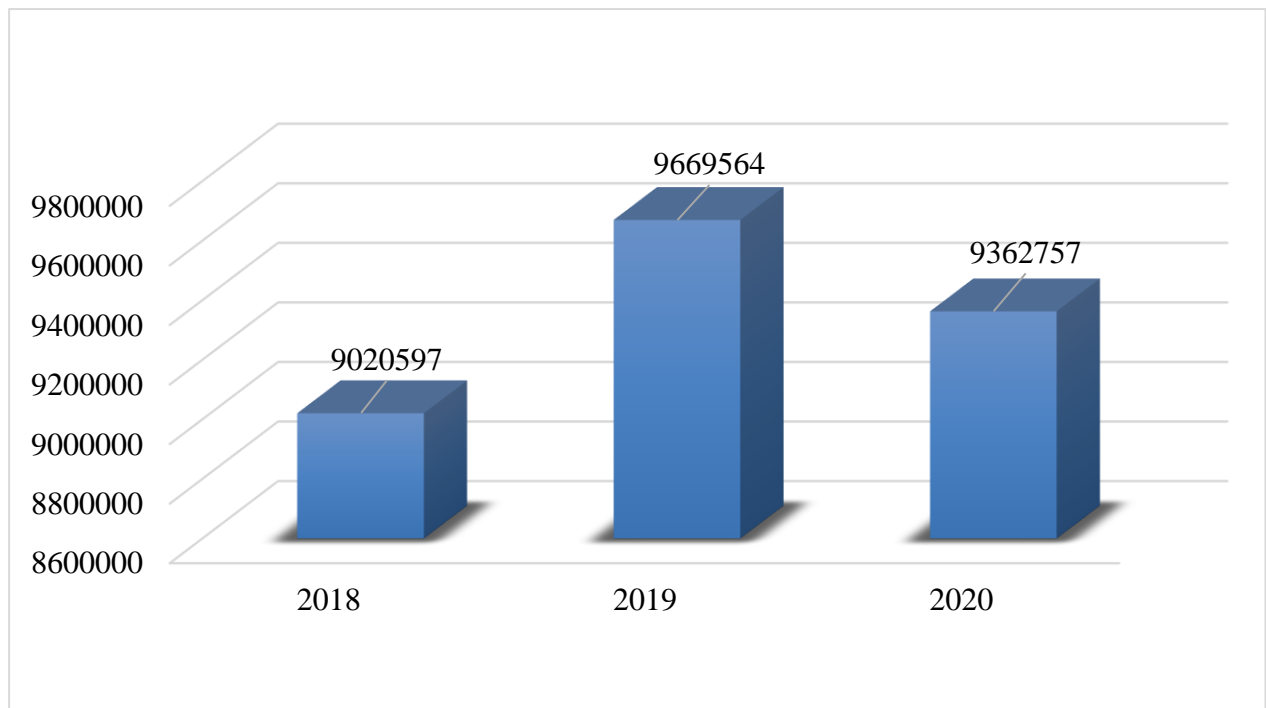

Рисунок 2.5 – Динаміка обсягу активів АТ «Мегабанк» протягом 2018-2020 рр., тис. грн [26]

За останні три роки (2018-2020) активи АТ «Мегабанк» зросли порівняно з 2018 роком та зменшилися порівняно з 2019 і становили 9,36 млрд грн на кінець 2020 року. Найбільшу частку активів становили кредити та заборгованість клієнтів банку (71,11%).

Динаміка обсягу кредитів та заборгованості клієнтів АТ «Мегабанк» за період 2018-2020 рр. подана на рисунку 2.6.

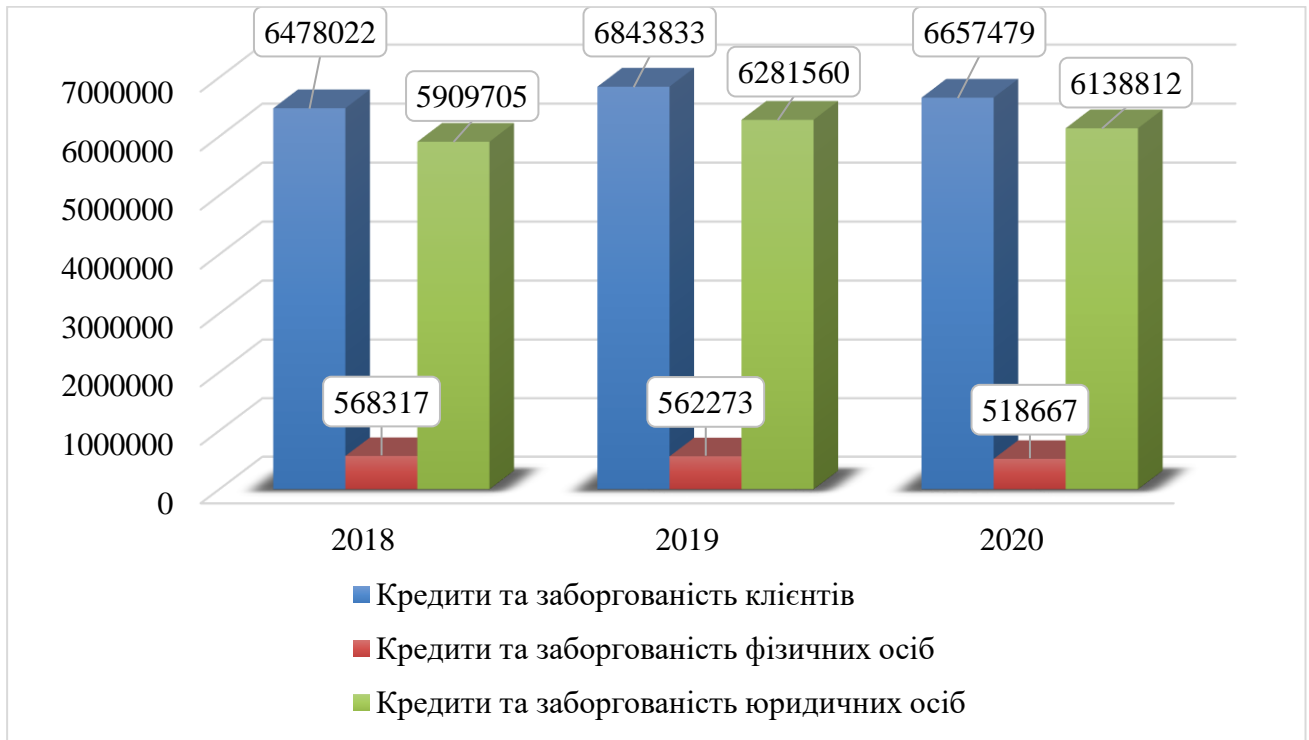

Рисунок 2.6 – Динаміка обсягу кредитів та заборгованості клієнтів АТ «Мегабанк» за період 2018-2020 рр., тис. грн [26]

Загальна структура активів «Мегабанку» є задовільною і дозволяє банку ефективно ними управляти. Банк підтримує стратегію збільшення власних коштів і проводить політику зниження ризиків, підтримки високого рівня ліквідності та покращення структури кредитних засобів, а також фінансового благополуччя всіх клієнтів. АТ «Мегабанк» виконує свої зобов'язання перед клієнтами та партнерами.

У табл. 2.6 подано дані про динаміку пасивів АТ «Мегабанк» протягом 2018 - 2020 рр.

Згідно з даними табл. 2.6, зобов'язання АТ «Мегабанк» у 2020 році зросли у порівнянні із 2018 роком на 388062 тис. грн, або на 4,81 % та склали 8449552 тис. грн; у порівнянні із 2019 роком зобов'язання зменшились на 4,75 %.

Протягом аналізованого періоду значні темпи приросту спостерігаються іншими зобов'язання, а саме темп приросту до 2018 року складає 190,89 %, а до

2019 року – 192,11 %. Слід також відмітити значне зростання субординованого боргу банку, а саме: темп приросту до 2018 року складає 108,56 %, до 2019 року – 98,98 %.

Таблиця 2.6 – Динаміка пасивів АТ «Мегабанк» протягом 2018-2020 рр. [26]

Назва показника	Абсолютне відхилення (+/-) тис. грн		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
	20/18	20/19	20/18	20/19	20/18	20/19
Кошти банків	6713	-7915	116,49	85,70	16,49	-14,30
Кошти клієнтів	182466	-628179	102,77	91,51	2,77	-8,49
Інші залучені кошти	-151567	-74120	86,54	92,93	-13,46	-7,07
Відстрочені податкові зобов'язання	-7092	0	0	-	100,00	-
Резерви за зобов'язаннями	1070	59	150,38	101,88	50,38	1,88
Інші фінансові зобов'язання	118254	59571	229,37	139,69	129,37	39,69
Інші зобов'язання	38985	39071	290,89	292,11	190,89	192,11
Субординований борг	199232	190395	208,56	198,98	108,56	98,98
Усього зобов'язань	388062	-421118	104,81	95,25	4,81	-4,75

У 2020 році в порівнянні із 2019 роком зменшились такі зобов'язання як: кошти банків на 14,30 %; кошти клієнтів банків на 8,49 %; інші залучені кошти на 7,07 %. Інші зобов'язання банку зросли.

В 2020 році у порівнянні із 2018 роком зросли усі зобов'язання банку, окрім таких як: інші залучені кошти та відстрочені податкові зобов'язання.

На рис. 2.7 видно що зобов'язання АТ «Мегабанк» мали найбільший показник 8870669 тис. грн у 2019 році, а в 2020 році різко знизилися до 8449552 тис. грн.

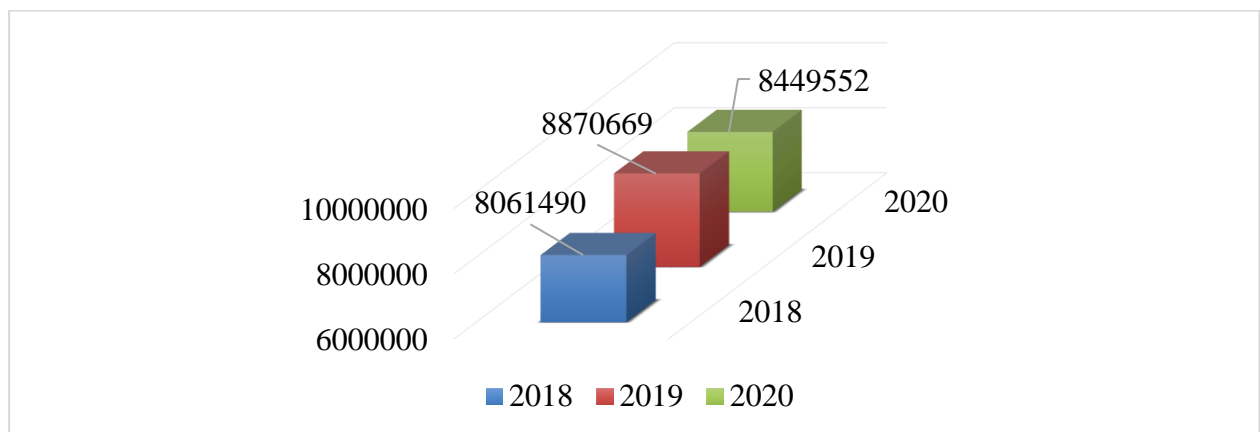

Рисунок 2.7 – Динаміка зобов'язань АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр, тис. грн [26]

Репутація банку, його стабільність та фінансові показники певним чином залежать від структури та якості кредитного портфеля банку. Тому варто провести більш детальний аналіз кредитного портфеля АТ «Мегабанк» та якості управління його кредитними ризиками.

Однією з умов зниження ризику є створення банківського резервного фонду, що свідчить про підвищення ефективності управління ризиками кредитного портфеля.

Банк виділяє кошти до резервних фондів для покриття кредитних збитків. Зокрема, обсяг відрахувань банками у резерви збільшився, що свідчить про підвищення ефективності управління кредитними ризиками (рис. 2.8).

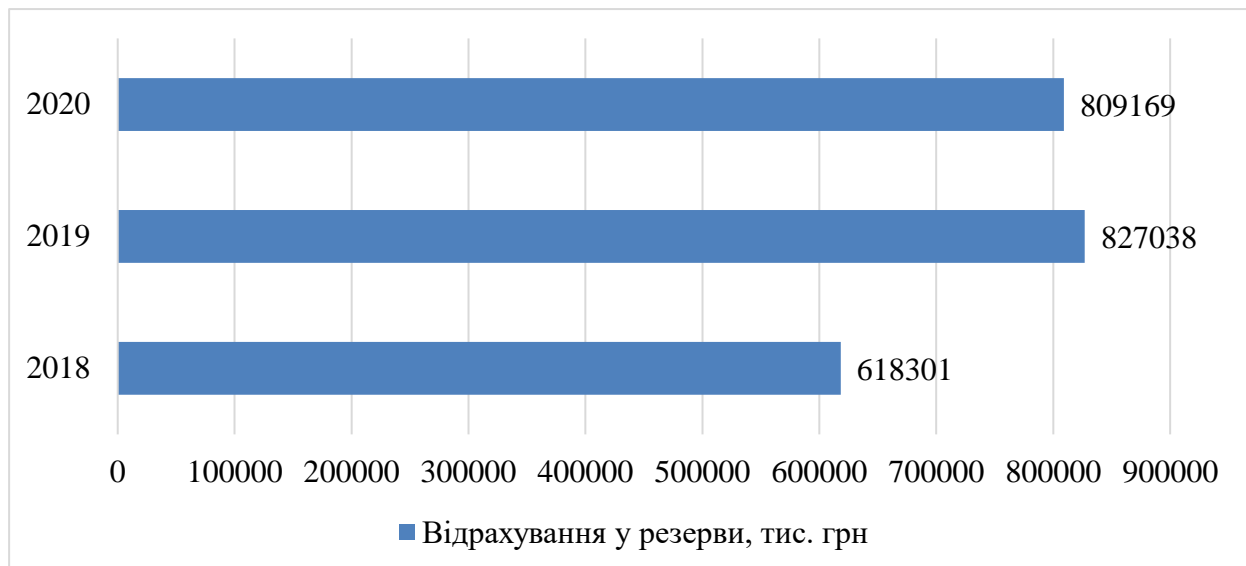

Рисунок 2.8 – Динаміка грошових відрахувань у резервний фонд АТ «Мегабанк» протягом 2018-2020 рр., тис. грн [26]

Згідно з рис. 2.8, динаміка відрахувань складала у 2017 році – 618 301 тис. грн, у 2018 році – 827 038 тис. грн та у 2019 році – 809 169 тис. грн. Даний факт свідчить про підвищення рівня забезпеченості активів банку та його фінансової стійкості.

За останні три роки суттєвих змін у структурі кредитного портфеля не відбулося. За даними табл. 2.7 видно, що переважають кредити юридичним особам.

За 2018-2020 роки кредити юридичним особам зменшилися на 428 583 тис. грн., або на 2,1%, а на кінець 2020 р. – склали 5 970 272 тис. грн.

Таблиця 2.7 – Динаміка складу структури кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр. [26]

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення, +/-	
				2018/2019	2019/2020
Кредити юридичним особам, тис. грн	5693652	6398855	5970272	705203	-428583
Частка у структурі, %	80,2	83,4	81,3	3,2	-2,1
-Кредити фізичним особам – споживчі кредити, тис. грн	778392	790866	813455	12474	22589
Частка у структурі, %	10,9	10,3	11	-0,6	0,7
Кредити приватним підприємцям, тис. грн	198571	235060	162755	36489	-72305
Частка у структурі, %	2,8	3,1	2,3	0,3	-0,8
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити, тис. грн	91820	80402	72132	-11418	-8270
Частка у структурі, %	1,3	1,1	1	-0,2	-0,1
Договори зворотного «репо», тис. грн	334078	165688	319704	-168390	154016
Частка у структурі, %	4,8	2,1	4,4	-2,7	2,3
Всього, тис. грн	7096513	7670871	7338318	574358	-332553

Як видно з табл. 2.7, лідируючу позицію у структурі кредитного портфеля займають кредити юридичним особам, їх питома вага протягом аналізованого періоду коливається в межах 80-83%, друге місце посідають споживчі кредити, обсяг яких у 2020 році становив 813 455, частка яких склала 11%, абсолютне відхилення у 2019 році становило 22589 тис. грн.

Кредити приватним підприємцям протягом 2020 року склали 162 755 тис. грн або 2,3 % у кредитному портфелі.

Частка іпотечних кредитів досить низька, що становить 1% від загального кредитного портфеля, сума кредитів спочатку зменшилася на 11418 тис. грн. та у 2020 році ще 8270 тис. грн.

У таблиці 2.8 зображені дані про балансову вартість кредитів відповідно до типу їх забезпечення. Якщо сума забезпечення не повністю покриває суму

заборгованості за кредитом, залишок цієї заборгованості потрапляє до категорії «Позики без застави».

Таблиця 2.8 – Показники забезпечення кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр. [26]

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення, +/-	
				2018/2019	2019/2020
Незабезпечені кредити, тис. грн	647612	1306969	1018341	+659357	-288628
Частка у структурі, %	10,8	17,1	13,8	+6,3	-3,3
Кредити, забезпечені гарантіями інших сторін, тис. грн	1202534	1296291	962933	+93757	-333358
Частка у структурі, %	16,8	16,4	13,1	-0,4	-3,3
Кредити забезпечені: -об'єктами житлової нерухомості, тис. грн	593283	600226	489367	+6943	-110859
Частка у структурі, %	8,3	7,9	6,6	-0,4	-1,3
-іншими об'єктами нерухомості, тис. грн	2898904	3290722	2755272	+391818	-535450
Частка у структурі, %	40,4	43,3	37,5	-2,9	-5,8
-грошовими депозитами, тис. грн	357582	377070	550783	19488	173713
Частка у структурі, %	5,0	5,0	7,5	-	+2,5
-іншими активами, тис. грн	1396598	799593	1561622	-597005	762029
Частка у структурі, %	18,7	10,4	21,2	-8,3	+10,8
Всього, тис. грн	7096513	7670871	7338318	574358	-332553

Проаналізувавши дані таблиці 2.8 можна сказати, що йде зниження вартості забезпечення по всіх видах кредитування. Однак у структурі кредитного портфеля банку збільшуються кредити під заставу інших активів. Станом на 2020 р. їх питома вага порівняно з 2019 р. зросла на 10,8% і становила 21,2%. Проте найбільшу питому вагу в кредитному портфелі досі займають кредити забезпечені нерухомістю – 37,5 %, але сумарна питома вага спала в 2020 році порівняно з 2018 р. на 8,7 %, та в абсолютному вираженні скоротилася на 535450 тис. грн.

За 2017-2018 рр. вартість незабезпечених кредитів зросла на 659 357 тис. грн., їх частка зросла на 7,2 % (рис. 2.9). Збільшення незабезпечених кредитів свідчить про збільшення ризику кредитного портфеля.

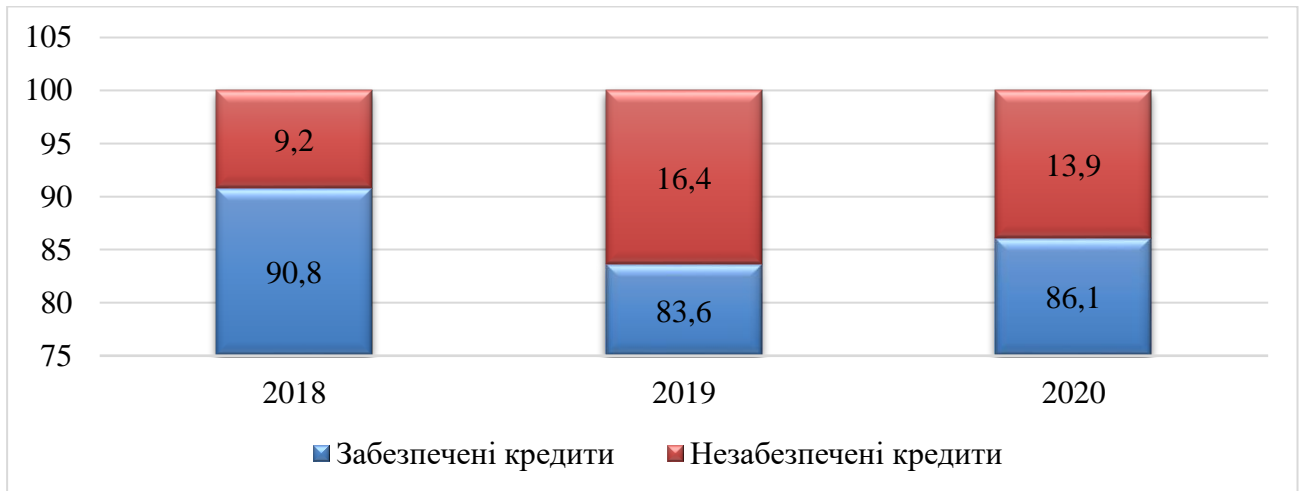

Рисунок 2.9 – Структура кредитного портфеля у сфері забезпечення кредитів АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр., % [26]

У 2020 році сума незабезпечених кредитів зменшилася на 288 628 тис. грн., їх частка в кредитному портфелі становила 13,9%. Для покращення стану забезпечення кредитів банк міг би дати можливість приймати заставу уже після кредитної угоди, звісно, з пониженням ставки кредиту для клієнта.

Аналіз параметрів строків погашення кредитного портфеля дуже важливий для оцінки ефективності управління кредитним ризиком банку (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Динаміка зобов'язань і кредитів клієнтів АТ «Мегабанк» за строками їх погашення за 2018-2020 рр. [26]

Кредити та заборгованість клієнтів	2018 р. тис. грн	Питома вага, %	2019 р. тис. грн	Питома вага, %	2020 р. тис. грн	Питома вага, %	Абсолютне відхилення, +/-	
							18/19	19/20
До запитання та до 1 місяця	971381	14,4	1107393	15,5	925836	13,9	+136012	-181557
1-12 місяців	35133946	52	3612697	50,8	3847526	57,9	+98751	+234829
1-5 років	2044015	30,3	1981929	27,9	1545239	23,3	-62086	+436690
Понад 5 років	216945	3,3	413261	5,8	328084	4,9	+196416	-85277

Аналізуючи кредити АТ «Мегабанк» за строками погашення протягом 2018-2020 років, було встановлено, що в кредитному портфелі переважають кредити зі строком погашення 1-12 місяців, їх питома вага становила 50-57% у структурі кредитного портфеля.

Станом на кінець 2020 р. їх питома вага становила 57,9% кредитного портфеля банку або 3847526 тис. грн. Частка короткострокових кредитів за період з 2019 по 2020 роки дещо знизилася, з 15,5% до 13,9%, оскільки їх обсяг зменшився на 181557 тис. грн. (табл. 2.9).

Друге місце за обсягом займають кредити на термін від 12 місяців до 5 років, їх частка на кінець 2020 року становила 23,3%, а загальна вартість – 1545239 тис. грн.

На кредити зі строком погашення понад 5 років припадає лише 4,9% обсягом 328084 тис. грн.

Після проведеної оцінки структури кредитного портфеля та динаміки його складових варто проаналізувати його якість на рівні «прибуток – ризик» (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Показники що характеризують якість кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рік, % [26]

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Абсолютне відхилення, +/-	
				2018/2019	2019/2020
Коефіцієнт кредитної активності	78,6	79,3	79,7	+0,7	+0,4
Коефіцієнт достатності резервів	8,7	10,7	11,1	+2	+0,4
Коефіцієнт якості кредитів	32,9	20,3	21	-12,6	+0,7
Коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом	9,5	8	10,3	-1,5	+2,3
Коефіцієнт проблемних кредитів	60,4	69,3	72,7	+8,9	+3,4
Коефіцієнт доходності кредитного портфеля	11,3	9,5	10,5	-1,8	+1
Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій	2,25	2,1	1,5	-0,15	-0,6

Коефіцієнт кредитної активності протягом 2018-2020 років майже не змінювався, у 2018 році - 78,6%, у 2019 - 79,3% та у 2020 - 79,7%.

Коефіцієнт покриття кредитного портфеля банку власним капіталом характеризує ступінь захисту власним капіталом. У 2020 році цей показник зріс на 2,3% порівняно з попереднім роком.

Коефіцієнт достатності резерву описує якість кредитного портфеля з точки зору ризику і фактично показує створений резерв на можливі збитки за

кредитами. Нормативне значення цього показника коливається в межах 0,9 – 5%. Даний коефіцієнт протягом 2018 – 2020 року збільшився на 2,4%.

Коефіцієнт якості кредитів виражає частку кредитів, класифікованих за ступенем ризику у загальному кредитному портфелі банку, його оптимальне значення не вище 5%. Протягом аналізованого періоду коефіцієнт дорівнював у 2018 - 32,9%, у 2019 - 20,3% та у 2020 - 21%. Це свідчить про зниження ризиковості кредитних операцій.

Коефіцієнт проблемних кредитів характеризує співвідношенням проблемних кредитів до загального кредитного портфеля, чим нижче цей коефіцієнт, тим краще кредитний портфель банку. Коефіцієнт протягом 2018 – 2020 року продовжував зростати так у 2018 році він становив 60,4% та вже у 2019 - 69,3 %, у 2020 – 72,7 %.

Коефіцієнт доходності кредитного портфеля характеризує рентабельність вкладень у кредитний портфель та показує, скільки доходу отримує банк від кожної виданої гривневої позики. Він розраховується шляхом додавання загального кредитного доходу банку до вартості загального кредитного портфеля за той самий період. Даний коефіцієнт протягом звітного періоду складав у 2018 році - 11,3%, у 2019 - 9,5% та у 2020 - 10,5% .

Коефіцієнт прибутковості кредитного портфеля відображає реальний прибуток (витрати) кредитного портфеля банку, отриманий на одиницю активів, за аналізований період. Протягом звітного періоду простежується зниження даного показника так у 2018 році – 2,25%, у 2019 році – 2,1% та у 2020 вже 1,5 %, скорочення досягнуло за 2018 - 2020 рік - 0,75%, що свідчить про зменшення ефективності кредитної політики банку.

Важливим під час аналізу кредитного портфеля банку є оцінка виконання банком нормативів кредитного ризику (Н7, Н8, Н9 (табл. 2.11).

На основі даних, наданих національним регулятором, можна стверджувати, що банк «Мегабанк» певною мірою не відповідає цим нормативам (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Виконання нормативів з кредитування АТ «Мегабанк» за 2018-2020 рр., % [25, 26]

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Нормативне значення
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента, (Н7)	23,55	24,76	22,93	Не більше 25%
Великі кредитні ризики (Н8)	715,65	756,63	301,96	Не більше 800%
Максимальний розмір кредитів, гарантій, поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	464,31	512,72	92,30	Не більше 25%

Слід зазначити, що значення нормативів Н7, Н8 відзначалося зниженням показників, що характеризує ефективне управління кредитним ризиком банку. Проте норматив Н9 досі перебуває за межами нормативного значення, так протягом аналізованого періоду 2018-2020 рр. значення становило у 2018 році – 464,31 %, у 2019 – 512,72 % та у 2020 – 92,30 %, при нормі не більше 25 %. Тому незважаючи на позитивну динаміку, банку слід розробити деякі оптимізаційні заходи для покращення безпечного фінансового стану банку.

2.3 Шляхи вдосконалення процесу управління індивідуальним кредитним ризиком банку в сучасних умовах

Кредитна політика банку - це документ, що визначає підходи та методи, прийняті керівництвом банку для управління ризиками, що виникають при кредитуванні, та дає керівництву та персоналу банку інструкції щодо ефективного управління кредитним портфелем. Кредитна політика повинна чітко визначати та описувати цілі кредитної діяльності банку [10].

Як виявилось в ході аналізу, в АТ «Мегабанк» збільшився обсяг простроченої позикової заборгованості. Банк не має добре розвиненого процесу управління кредитним ризиком. Найбільш істотні недоліки такі:

- відсутність обмежень щодо концентрації портфеля;
- поверхневий фінансовий аналіз позичальників;
- завищена вартість застави;
- недостатньо часті контакти з клієнтом;
- недостатні перевірки і відсутність збалансованості в процесі кредитування;
- відсутність контролю над позиками;
- неякісний контроль за документуванням позик;
- невміння ефективно контролювати і проводити аудит кредитного процесу.

Всі ці недоліки призводять до слабкості кредитного портфеля банку, значної частки непрацюючих кредитів в структурі кредитного портфеля, збитків за кредитами, неплатоспроможності та неліквідності.

Також важливим є аналіз зв'язку між прибутковістю кредитних операцій та вартістю непрострочених та не знецінених кредитів АТ «Мегабанк» (табл. 2.12)

Таблиця 2.12 – Основні показники для аналізу АТ «Мегабанк»

Показники	2017	2018	2019
Процентні доходи, млн. грн.	6954	17 846	20 945
Непрострочені та незнецінені кредити	32 683	46 875	54 923

Попередній аналіз даних у випадку, коли вивчається залежність між двома змінними, починається з побудови діаграми розсіювання. Для цього дані спостережень y_i над показником Y і x_i над фактором X , які розглядаються як координати точок (x_i, y_i) , відкладають на координатній площині XU .

Аналіз розташування точок на діаграмі розсіювання дозволяє зробити попередній висновок про характер зв'язку між змінними X і Y .

Де X – додаткова заробітна плата, тис. грн., Y – прибуток банку, тис. грн. (рис. 2.10)

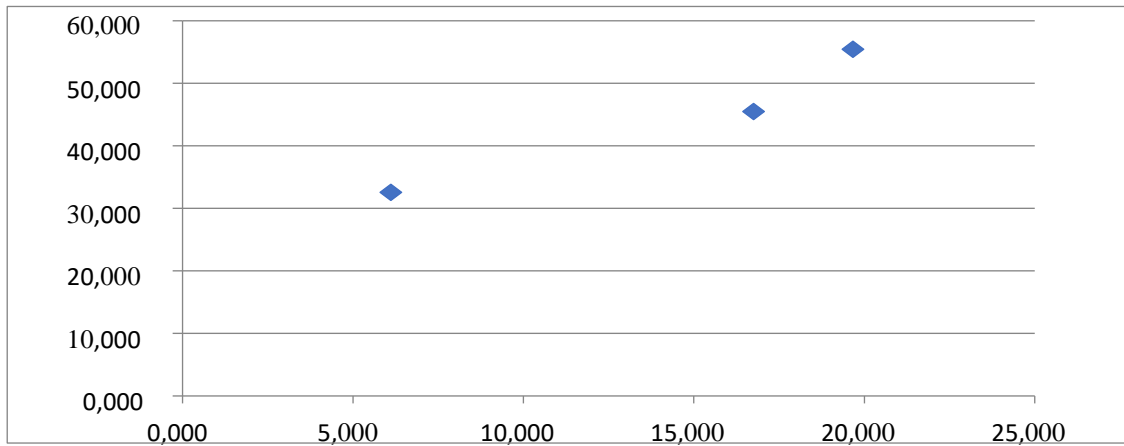

Рисунок 2.10 – Взаємозв'язок між процентним доходом та розміром стандартної заборгованості АТ «Мегабанк» за період 2018-2020рр.

Як видно з рис. 2.11, між показниками спостерігається прямий лінійний зв'язок, функція прямує до максимуму у 2020 р., а це означає збільшення ролі стандартної заборгованості у збільшенні процентного прибутку банку у найближчій перспективі. Коефіцієнт детермінації дорівнює 0,953, що свідчить про сильний зв'язок між аналізованими показниками і незначну вагомість інших факторів.

Числові характеристики обчислюємо за такими формулами (2.1-2.8):

$$\bar{y} = \frac{\sum_{i=1}^n y_i}{n} - \text{середнє значення показника } Y, \quad (2.1)$$

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n} - \text{середнє значення показника } X, \quad (2.2)$$

$$D[Y] = \frac{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}{n} - \text{дисперсія показника } Y, \quad (2.3)$$

$$D[X] = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n} - \text{дисперсія показника } X, \quad (2.4)$$

$$\sigma[y] = \sqrt{D[y]} - \text{середньо квадратичне відхилення показника } Y, \quad (2.5)$$

$$\sigma[x] = \sqrt{D[x]} - \text{середньо квадратичне відхилення показника } X, \quad (2.6)$$

$$k[x, y] = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{n} - \text{статистичний кореляційний} \quad (2.7)$$

момент між X і Y

Вибірковий коефіцієнт кореляції змінних X і Y обчислюється за формулою:

$$r[x, y] = \frac{K[X, Y]}{\sigma[X]\sigma[Y]} \quad (2.8)$$

Коефіцієнт кореляції характеризує ступінь цільності лінійної залежності між випадковими величинами X , Y і змінюється в межах від -1 до 1 , причому, коли $r[X, Y] > 0$, то між випадковими величинами X і Y існує додатна залежність (тобто якщо зростає чинник X , то відповідно зростає показник Y , так само, якщо спадає чинник X , то спадає і показник Y); коли $r[X, Y] < 0$, то між величинами X і Y існує від'ємна залежність (якщо чинник X зростає, то показник Y спадає, і якщо чинник X спадає, то показник Y зростає). Близьке до нуля значення коефіцієнта кореляції свідчить про відсутність лінійного зв'язку між змінними X та Y . У випадку абсолютної лінійної залежності коефіцієнт кореляції дорівнює $r[X, Y] = 1$ (додатній лінійний зв'язок) або $r[X, Y] = -1$ (від'ємний лінійний зв'язок). Якщо значення коефіцієнта кореляції по модулю наближається до 1 , то між X і Y існує сильний лінійний зв'язок [12].

$$\bar{x} = \frac{45,745}{3} = 15,248 \text{ млн. грн}$$

$$\bar{y} = \frac{134,489}{3} = 44,829 \text{ млн. грн}$$

В табл. 2.13 представлений розрахунок проміжних показників.

Таблиця 2.13 – Проміжні розрахункові показники

Роки	X	Y	$y_i - y_{\text{ср}}$	$x_i - x_{\text{ср}}$	$(x_i - x_{\text{ср}}) * (y_i - y_{\text{ср}})$	$(y_i - y_{\text{ср}})^2$	$(x_i - x_{\text{ср}})^2$
2018	6,954	32,683	7,85	-8,294	-65,10	61,62	68,79
2019	17,846	46,875	22,04	2,598	57,25	485,76	6,74
2020	20,945	54,923	30,09	5,697	171,42	905,40	32,455
Всього	45,745	134,489	109,66	30,497	334,30	1 202,31	930,06

$$D[X] = \frac{930,06}{3} = 310,02$$

$$D[Y] = \frac{1202,31}{3} = 400,77$$

$$\sigma[X] = \sqrt{310,02} = 17,60$$

$$\sigma[Y] = \sqrt{400,77} = 20,01$$

$$k[x, y] = \frac{334,30}{3} = 111,43$$

$$r[x, y] = \frac{111,43}{17,6 * 20,01} = 0,316$$

Тобто сильний прямий зв'язок між X та Y , або сильна залежність між вартістю стандартних кредитів та процентним прибутком банку.

Важливою характеристикою кореляційного зв'язку є лінія регресії – емпірична в моделі аналітичного групування і теоретична в моделі регресійного аналізу.

Емпірична лінія регресії представлена груповими середніми результативної ознаки у j , кожна з яких належить до відповідного інтервалу значень групувального фактора x_j .

Теоретична лінія регресії описується певною функцією $Y = f(x)$, яку називають рівнянням регресії, а Y – теоретичним рівнем результативної ознаки.

Параметри рівняння регресії визначаються методом найменших квадратів, основна умова якого – мінімізація суми квадратів відхилень емпіричних значень у від теоретичних Y :

$$\sum (y - Y)^2 = \min \quad (2.9)$$

Математично доведено, що значення параметрів a_0 та a_1 , при яких мінімізується сума квадратів відхилень, визначаються із системи нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum x = \sum y; \\ a_0 \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy. \end{cases} \quad (2.10)$$

Розв'язавши цю систему, знаходимо такі значення параметрів:

$$a_1 = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \bar{y}}{\overline{x^2} - (\bar{x})^2}, \quad (2.11)$$

$$a_0 = \bar{y} - a_1 \bar{x}. \quad (2.12)$$

Значення взаємозв'язаних ознак та необхідні для розрахунку параметрів величини наведено в наступній табл. 2.14.

Таблиця 2.14 – Проміжні розрахунки показників

№ п/п	x	y	xy	y ²	x ²
1	6,954	32,683	227,27	1064,25	48,35
2	17,846	46,875	836,53	2197,26	318,47
3	20,945	54,923	1150,36	3016,53	438,69
Разом	45,745	134,489	6152,19	18087,29	2092,60
Середнє	9,149	26,897	1230,43	3617,45	418,52

Користуючись цими величинами з табл. 2.14, визначаємо:

$$a_1 = \frac{1230,43 - 9,149 \cdot 26,897}{418,52 - 9,149^2} = \frac{984,34}{334,82} = 2,939$$

$$a_0 = 26,897 - 2,939 \cdot 9,149 = -0,090$$

Отже, рівняння регресії має вигляд:

$$Y = 2,939 \cdot x + 0,090,$$

Розрахункове значення t-критерію Стьюдента:

$$t_{\text{розр}} = 10,34 > t_{\text{кр}} = 4,032,$$

За даними розрахунків можна зробити наступні висновки: існує лінійний зв'язок між розміром стандартної заборгованості та процентним прибутком АТ «Мегабанк». Тісноту цього зв'язку показує додатній лінійний коефіцієнт кореляції, що становить 0,316.

Аналіз, проведений вище, довів, що прибутковість кредитної діяльності «Мегабанку» залежить від якості кредитного портфелю та від обсягу кредитування.

Тому задля покращення потенціалу кредитного портфелю даного банку, необхідне створення конкретного механізму управління кредитним ризиком, який відображає не лише принципи кредитних операцій, а й організаційні аспекти управління кредитним ризиком, що дозволило б забезпечувати прибутковість банку, ризиковість та ліквідність банку в межах нормативів, методів, інструментів, відповідних інформаційних каналів, що дозволять своєчасно адаптуватися до змін макро- та мікроекономічного середовищ.

Об'єктивним етапом механізму є підтримання сприятливих організаційно-економічних умов для здійснення найбільш вигідної та найменш ризикованої кредитної діяльності, а також швидка адаптація технологічних та економічних інструментів управління кредитними ризиками до змін навколишнього середовища. Врахування цих аспектів дозволило виділити комплекс елементів організаційно-економічного механізму, який можна поділити на дві складові.

Перша складова – це макроекономічний рівень діяльності банку, який є основним блоком механізму та відповідає базовим умовам реалізації всіх інших його складових, створюючи основу внутрішньобанківського управління кредитним ризиком. Він враховує вплив Національного банку України як регулятора на кредитні операції банку, включає складові грошово-кредитної політики, яка показує стратегію діяльності банку.

Друга складова – мікроекономічний рівень – сфера діяльності банку, в якій формується принцип певної стратегії кредитної політики. Важливість кредитної політики полягає у складенні чіткої та системної методології практичної діяльності, спрямованої на вдосконалення процесу кредитування шляхом якісної організації системи управління кредитним ризиком [14].

Якісна підготовка організаційної складової механізму за науково обґрунтованими підходами, завдяки абсолютній взаємній координації та принципам спільних дій учасників системи управління, забезпечує ефективну організацію управління кредитним ризиком банку та підвищує ефективність управлінських рішень (рис. Б.1, додаток Б).

До структури організаційно-економічного механізму управління індивідуальним кредитним ризиком банку ми включили такі складові як:

– нормативно-правове забезпечення, що націлене на правове сприяння процесу управління кредитним ризиком для організації кредитного портфеля із врахуванням ризику, прибутку і ліквідності. Сюди належать:

– регулювання кредитною діяльністю збоку держави (закони, методичні вказівки та рекомендації, положення, накази НБУ, інструкції, стратегії ризик-менеджменту, чітка кредитна політика, планування кредитного ризику тощо);

- інституційно-інформаційне забезпечення (рейтингові та інформаційні агентства, аудиторські фірми, оцінювачі застави, ЗМІ тощо);
- структурно-функціональне забезпечення, що забезпечує процес управління кредитним ризиком шляхом розподілу компетенції, прав та обов'язків суб'єктів управління щодо розподілу відповідальності між ними, усуваючи при цьому відмінності в пріоритетах різних ієрархічних рівнів шляхом вибору найбільш підходящих форм організації, визначення меж прийняття ризиків та ухвалення управлінських рішень;
- кадрове забезпечення надає можливість забезпечити банківську установу висококваліфікованими спеціалістів напрямку кредитування, ризик-менеджерів, працівників юридичних та охоронних служб та мають на меті реалізацію своїх повноважень щодо прийняття та управління індивідуальним кредитним ризиком.

Тому банку слід методично модернізувати управління з врахуванням поєднання зовнішньої та внутрішньої інформації, що визначатиме можливість забезпечення прибутковості і тривалості його успішної роботи та подальшого розвитку за допомогою використання оптимальних стратегій управління індивідуальним кредитним ризиком.

Запропонований механізм управління кредитним ризиком не лише відображає ключові особливості організації та здійснення кредитного ризик-менеджменту банку, а й має конкретний функціональний аспект, пов'язаний із його системною діяльністю щодо такого управління кредитним ризиком, яке дозволило б створити оптимальні умови для реалізації стратегічних цілей даної банківської установи. Цей механізм управління індивідуальним кредитним ризиком є набором структурних і функціональних компонентів, які підтримують взаємодію та координацію різних підсистем банку для підтримки ефективності управлінських рішень щодо тиску на кредитний ризик, пов'язаного з різними кредитними потребами клієнтів у нестабільному середовищі.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити наступні висновки.

По-перше, узагальнюючи розглянуті підходи та тлумачення, було визначено індивідуальний кредитний ризик – це існуючий або ймовірний ризик для грошових надходжень і капіталу банку, який виникає унаслідок неспроможності позичальника виконати свої кредитні зобов'язання відповідно до умов угоди з банківською установою.

По-друге, було виявлено, що факторами, які впливають на рівень індивідуального кредитного ризику є: значний обсяг кредитів, наданих вузькій групі позичальників, тобто концентрація кредитної діяльності комерційних банків у якому-небудь одному сегменті економіки; часта зміна кредитної політики; висока частка кредитів, що припадають на позичальників, які мають певні фінансові труднощі; концентрація діяльності банку в маловивчених, нових, нетрадиційних для банку сферах діяльності; незадовільна диверсифікація кредитного ризику та ін.

Механізм управління індивідуальним ризиком включає в себе декілька інструментів: інструменти уникнення ризику, інструменти спрямовані на прийняття ризику та інструменти спрямовані на зниження рівня ризику.

Основною цілю управління кредитним ризиком є мінімізація втрат банку, що виникають при проведенні кредитних операцій, і підвищення ролі обліку і контролю кредитного ризику в банківській діяльності.

Підводячи підсумки стосовно аналізу діяльності вітчизняних банків протягом 2016-2020 рр., слід сказати що протягом останніх десяти років зберігається стійка тенденція до зменшення кількості банків у банківській системі України. Так, у 2011 році було 177 банків, натомість уже на кінець 2020 року – 73 банки, що на 104 банківських установ менше порівняно з 2011 роком.

Активи вітчизняних банків у 2020 році збільшилися (до 1822814 тис. грн). Натомість частка кредитного портфеля в активах українських банків мала

тенденцію до зменшення (з 80% у 2016 році до 52,8% у 2020 році). Причиною цього стала, насамперед, суспільно-економічна криза та пандемія COVID-19, і як наслідок зниження попиту як бізнесу, так і населення на кредити (скорочення позик на побутову техніку та автокредити).

Кредити надані клієнтам протягом аналізованого періоду мають тенденцію до зменшення з 1005923 тис. грн у 2016 році до 963664 тис. грн у 2020 році.

Обсяг непрацюючих кредитів у структурі за останні три роки знизився на 12,3%. Такого ефекту було досягнуто шляхом зростання обсягу працюючих кредитів, укріпленню національної валюти, реструктуризації, продажу та списання за рахунок корпоративних резервів.

Доходи банківського сектору в 2020 році побили попередній рекорд і досягли 59,6 млрд грн. Більше половини прибутку сектору приніс ПриватБанк. Рентабельність капіталу 11 банків перевищила 30%.

Під час аналізу кредитного портфеля АТ «Мегабанк» протягом 2018-2020 рр. було виявлено, зменшення активів на 3,17% порівняно з попереднім 2019 фінансовим роком, найбільша частка у структурі активів «Мегабанку» належить статті кредитів та дебіторської заборгованості – 70-71,8 %.

За останні три роки суттєвих змін у структурі кредитного портфеля АТ «Мегабанк» не відбулося. Лідуючу позицію у структурі кредитного портфеля займають кредити юридичним особам, їх питома вага протягом аналізованого періоду коливається в межах 80-83%, друге місце посідають споживчі кредити, обсяг яких у 2020 році становив 813 455, частка яких склала 11%.

Під час оцінки структури кредитного портфеля «Мегабанку» було виявлено що протягом аналізованого періоду вартість незабезпечених кредитів зросла на 659 357 тис. грн., їх частка зросла на 7,2%. Збільшення незабезпечених кредитів свідчить про збільшення ризику кредитного портфеля.

Також було проаналізовано показники, які характеризують якість кредитного портфеля «Мегабанку» протягом 2018-2020 рр. та виявлено що більшість коефіцієнтів знаходяться в межах нормативного значення, окрім коефіцієнта

проблемних кредитів, значення якого поступово збільшилося до 72,7% у 2020 році, що сигналізує про низьку якість кредитного портфеля.

Також, коефіцієнт прибутковості кредитного портфеля протягом 2018-2020 рр. мав тенденцію до зниження значення, а це у свою чергу свідчить про погіршення ефективності кредитної політики банку.

За результатами оцінки дотримання «Мегабанком» нормативів кредитного ризику, визначених НБУ, було з'ясовано що значення нормативів Н7 та Н8 поступово знижувались, що характеризує ефективне управління кредитним ризиком банку. Проте норматив Н9 досі перебував за межами нормативного значення, так протягом аналізованого періоду 2018-2020 рр. значення становило у 2018 році - 464,31%, у 2019 - 512,72% та у 2020 - 92,30%, при нормі не більше 25%. Тому незважаючи на позитивну динаміку, банку рекомендовано розробити оптимізаційні заходи для покращення безпечного фінансового стану банку.

Тож задля покращення потенціалу операцій банку, було запропоновано створити організаційно-економічного механізм управління індивідуальним кредитним ризиком, який відображає не лише принципи кредитних операцій, а й організаційні аспекти управління індивідуальним кредитним ризиком, що дозволило б забезпечувати прибутковість банку, ризиковість та ліквідність банку в межах нормативів, методів, інструментів, відповідних інформаційних каналів, що дозволять своєчасно адаптуватися до змін макро- та мікроекономічного середовищ. Цей механізм включає в себе нормативно-правове забезпечення, інституційно-інформаційне, функціонально-структурне та кадрове забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н. Е. Кредитна політика банківських установ: стратегічні аспекти та ризику / Н. Е. Аванесова, Ю. М. Вознікова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – С. 956-961.
2. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами 2020 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2019.pdf
3. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія / за ред. д.е.н. проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Астон, 2016. – 358 с.
4. Банківська інфраструктура в Україні: монографія / Владичин У. В., Федик М.В.; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів : Растр-7, 2016. – 224 с.
5. Берегова Г. Методи аналізу кредитного ризику та побудови моделі оцінки кредитоспроможності позичальника / Г. Берегова, Л. Лабецька // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 113–122.
6. Боронос В.Г. Кредитні ризику та їх наслідки для банківської системи України/ В.Г.Боронос, О.О. Влізько // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2015. – № 1. – С. 182–187.
7. Брус С. І. Зменшення обсягів проблемних кредитів в Україні в умовах обмеженого інструментарію / С. І. Брус, Є. О. Бублик // Фінанси України. – 2017. – С. 76-90.
8. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем. Галицький економічний вісник. 2020. № 2 (27). С. 157.
9. Валовий внутрішній продукт України. Статистичні показники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
- 10.Верхуша Н. П. Сутність кредитного ризику банку та його фактори [Електронний ресурс] / Н. П. Верхуша. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://masters.donntu.org/2013/iem/voloxina/library/31_03_04.pdf.

11. Вишняков, І. В. Методи і моделі оцінки кредитоспроможності позичальників / І. В. Вишняков. – М., 2017. – 120 с.
12. Вітлінський В. В. Фінансовий ризик та методи його вимірювання / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко // Фінанси України. – 2015. - № 12. – С.13-23.
13. Владичин У.В. Банківське кредитування: навчальний посібник / За ред. д.е.н., проф. С.К. Реверчука. – Атіка, 2008. – 648 с.
14. Гойхман М. І. Сучасні методи управління проблемними активами банківської системи України. Економічний форум. 2014. № 2. С. 172–178. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eforumlntu.com/assets/files/u-nomeri-2-2014-novij.Pdf>
15. Горицька Н. Система кредитування в Україні та її особливості / Н. Горицька // Облік і звітність. – 2012. – № 27–28. – С. 30–36
16. Грушко В. І. Фінансові ризики: навч. пос. / В. І. Грушко, О.І. Пилипченко. - Житомир: ЖІТІ, 1998. - 188 с.
17. Демчик І. Управління кредитним ризиком / І. Демчик // Банківський менеджмент. – 2008. – № 8. – С. 5.
18. Джулай І. А. Щодо оцінки ризиків і механізмів їх зниження в комерційних банках [Електронний ресурс] : наук. праці Кіровоградського національного технічного університету : економічні науки, вип. 12. Ч. 1. – Кіровоград: КНТУ, 2007. – 370 с. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zbir_12.pdf#page=224
19. Дмитренко М. Г. Кредитування і контроль: навч.-метод. посіб. (у схемах і коментарях) / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – Кондор, 2005. – 296 с.
20. Жаворонок А. В. Тенденції розвитку ринку кредитних послуг в Україні. Галицький економічний вісник. 2020. № 63(2). С. 145–155.
21. Жаворонок А.В. Проблеми вдосконалення механізму банківського кредитування як засобу стимулювання розвитку ринку кредитних послуг в Україні. Вісник економічної науки України. 2020. № 1(38). С. 196–201.

22. Закон України «Про фінансову реструктуризацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19>
23. Закон України «Про заставу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
24. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
25. Звіти статистики НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
26. Звітність АТ «Мегабанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.megabank.ua/ua/about>
27. Здражевский В.О. Минимизация рисков: основные принципы построения эффективной системы управления финансовой мощности в банке / В.О. Здражевский // Аналитический банковский журнал. – 2002. – № 4(83). – С. 11–21.
28. Івасів І.Б., Максимова А.В., Корнилюк Р.В. Макроекономічне стрес-тестування банків: монографія. Київ, 2014. 186 с.
29. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
30. Інформаційно-аналітична діяльність: Навч. посіб. / В. М. Варенко. – К.: Університет «Україна», 2014. – 417 с
31. Карчева Г. Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України / Г. Е. Карчева. – НАН України ; Інститут економіки та прогнозування. – Київ, 2012. – 520 с.
32. Карчева Г.Т. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України в умовах макроекономічної нестабільності / Г.Т. Карчева // Вісник Одеського національного університету. Економіка». – Том 21, Випуск 5. – 2016. – С. 146-149.
33. Квасницька Р. С. Управління кредитними ризиками в банківській системі / Р. С. Квасницька, Н. В. Кунда // Вісник Хмельницького національного університету. - 2011.

34. Коваленко В. В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України / В. В. Коваленко, О. М. Зверяков, Д. С. Гайдукович // Фінанси України. - 2016. - № 2. - С. 83-98
35. Кондратюк Е. А. Понятіе банковських ризиків и их класифікація/ Е.А. Кондратюк // Деньги и кредит. – 2004. - № 6. – С. 43-50.
36. Кремень О.І., Кремень В.М. Фінанси: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 447 с.
37. Ларіонова, К. Л. Теоретичні засади дослідження поняття та сутності кредитних ризиків банківської діяльності [Електронний ресурс] / К. Л. Ларіонова, О. М. Гаращук // Наука й економіка.- 2009.- № 4. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2009_4_1/074 - 085.pdf.
38. Маслак Н.Г., Криклій, О.А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]: монографія. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.
39. Миненко Л. М. Трансформація підходів до оцінки ризику банківської ліквідності. Ефективна економіка. 2020. № 1. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7573>
40. Мороз А. М. Кредитний менеджмент: навч. посіб./ А. М. Мороз, Р. І. Шевченко, І. В. Дубик. – К.: КНЕУ, 2009. – 399 с.
41. Наумов Д. Різниця та взаємозв'язок між поняттями «невизначеність», «непевність» і «ризик»/ Д. Наумов // Банківська справа. – 2017. – №2. – С. 27-37
42. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд банківської системи України за 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>
43. Невмержицький В. Чи виживуть українські банки після нових вимог Нацбанку? / В. Невмержицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/print/208603>.
44. Облікова ставка НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish>

- 45.Огляд банківського сектору. Дані НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-08.pdf?v=4
- 46.Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]-Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
- 47.Пашков А. Оцінка якості кредитного портфеля. Фінансовий простір. 2019. № 2(18). С. 14–21.
- 48.Петрук О.М. Банківська справа: [навч. посіб.] / О.М. Петрук. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.
- 49.Подчесова В. Ю. Управління банківськими ризиками: опорний конспект лекцій. – Харків: – ХІБС УБС НБУ, 2014. – 84 с.
- 50.Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризикменеджменту в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 21.06.2012 №255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04/ed20120621/find?text=%D1%E5%EA%27%FE%F0%E8%F2%E8%E7%E0%F6%B3%FF+%28%E0%EA%F2%E8%E2%B3%E2%29>
- 51.Просович О.П. Управління ризиками банку / О.П. Просович, К.В. Процак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 684: Проблеми економіки та управління. – С. 194–200.
- 52.Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків/ Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 2015. – № 8. – С. 9–14.
- 53.Серік Ю. Система управління банківськими ризиками / Ю. Серік // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 1. – С. 114-118
- 54.Слобода Л. Я. Дослідження факторів кредитних ризиків банків/ Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2015. – № 1. – С. 125-135.
- 55.Солоділова К.В., Шафранова О.В. Сучасний стан кредитування в Україні. Молодий вчений 2019. № 3 (43). С. 844-847.

56. Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності управління кредитним портфелем банку [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Economics/1_95281.doc.htm
57. Холодна Ю.Є. Управління кредитним ризиком у банку. Оперативне, тактичне та стратегічне / Ю.Є. Холодна, К.В. Латунова // Вісник Харківського національного економічного університету. – 2010. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc-gum/prrbsu/2010_30/10/10_30_37/pdf
58. Цивільний кодекс України. Редакція від 02.11.2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
59. Червінська, О.С. Управління ризиками в банківській діяльності [Електронний ресурс] / О.С. Червінська // Науковий вісник НЛТУ України
60. Чиж Н. М. Сучасний стан банківського кредитування в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_2/63.pdf
61. Шевченко Р.І. Кредитування і контроль: навч. -метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 183 с.
62. Штефан Л.Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України / Л.Б. Штефан // Ефективна економіка. – 2015. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3904>.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Основні трактування «індивідуального кредитного ризику» вітчизняними науковцями

Автори	Сутність
В.В. Вітлінський [12, с. 29]	сукупність імовірних небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися наявними засобами захисту
О.М. Петрук [48, с. 199]	ризик, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
О. А. Криклій та Н. Г. Маслак [38, с. 52]	ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користуванням кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі
Ю.Є. Холодна [57, с. 27]	міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися забезпеченням повернення позичених коштів
А.М. Мороз [40, с. 135], Р.І. Шевченко [40, с. 56]	ризик несплати у визначений строк основного боргу і процентів за позичками, що належать кредитору
В. Ю. Подчесова [49, с. 84]	такий ризик що визначається ймовірністю того, що позичальник не зможе або не захоче виконати свої зобов'язання згідно з кредитною угодою

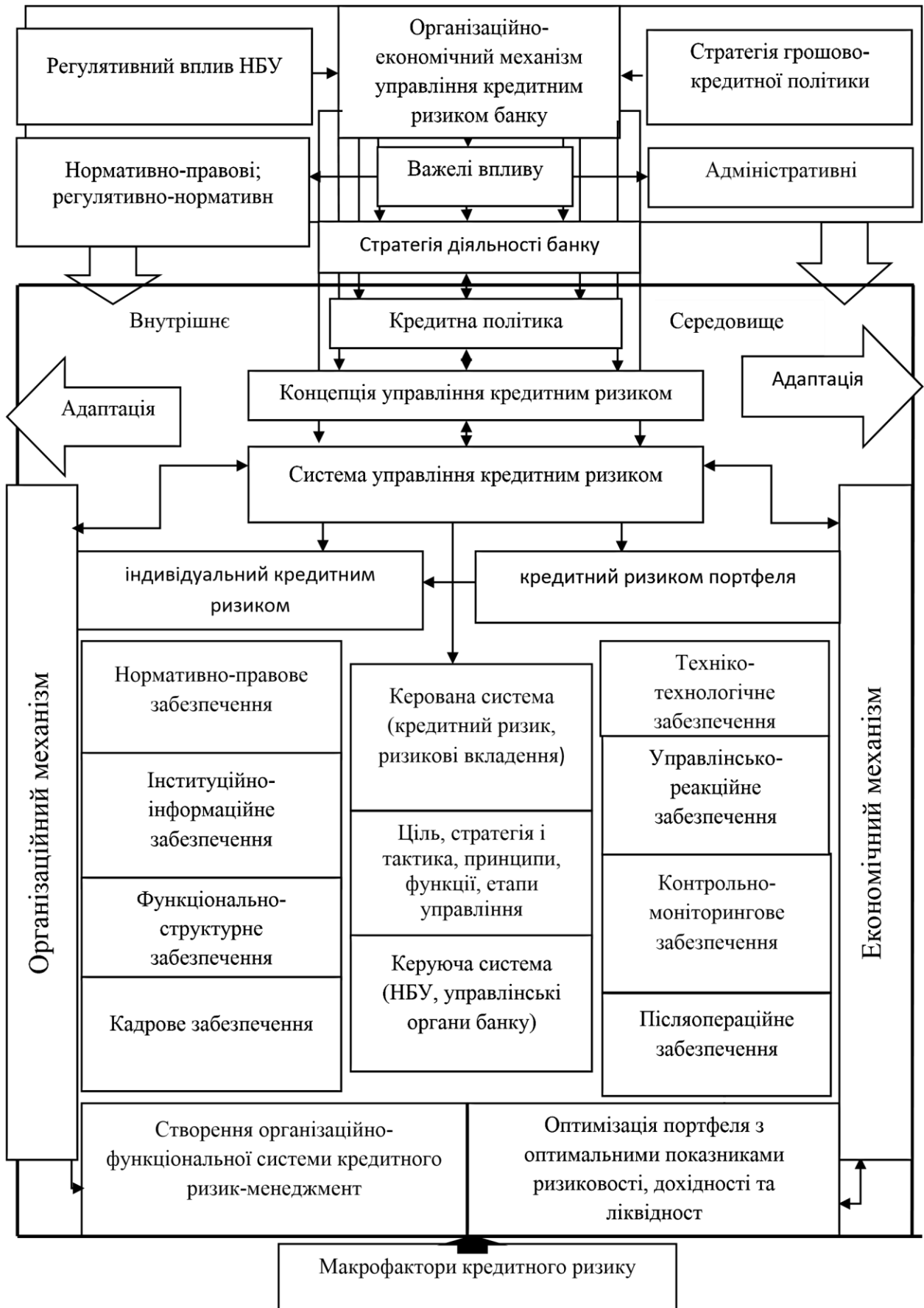

Рисунок Б.1 – Організаційно-економічний механізм управління індивідуальним кредитним ризиком банку